

Bilingüisme i interpretació

Judit Lloret Martín

Tutora: Madeleine Cases
Seminari 205: Interpretació

Curs 2017-2018

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Facultat
de Traducció
i Interpretació

ABSTRACT

There has not been much research done about bilingualism and interpreting. There is little literature about this topic and, mostly, it focuses on proving how these two fields may be related, using tests about linguistic and interpretative competences in bilingual and monolingual speakers. Taking this into account, the main goal of this project is to delve into bilingualism and interpreting analysing whether a speaker's type of bilingualism can influence the interpreting performance. Aiming to understand bilingualism, our research focuses on its advantages and drawbacks. We go on to further providing a classification of types of bilingualism, establishing a link between bilingualism types and interpreting techniques. In order to meet our research goals, a survey was carried out among professional interpreters looking for specific patterns in their linguistic competences. However, information obtained is limited and, therefore, no general conclusions can be drawn. With a greater sample size and applying further tests analysing the subjects' linguistic and interpretative competences, some determinant results could be obtained. In any case, the project goals have been attained, as it has been possible to make headway in a new area of academic study relating bilingualism and (professional) interpreting.

Key words: mother tongue, consecutive interpreting, simultaneous interpreting, liaison interpreting, childhood bilingualism, adulthood bilingualism, adolescence bilingualism, dominant bilingualism, balanced bilingualism, cognitive development, single language, oral language.

ABSTRACT

No són gaires els estudis realitzats sobre bilingüisme i interpretació. Els pocs que s'han dut a terme s'han centrat en demostrar si existeix algun tipus de relació entre ambdues pràctiques a través de proves de competències lingüístiques i interpretatives a individus bilingües i monolingües. És per això que l'interès d'aquest treball és aprofundir en aquest tema i esbrinar si el tipus de bilingüisme d'una persona incideix en el seu treball com a intèrpret. L'estudi se centra en els avantatges i inconvenients del bilingüisme per tal d'entendre clarament aquesta capacitat. A més a més, s'estableix una classificació amb diversos tipus de bilingüisme i es relaciona amb les diferents tècniques d'interpretació. Per tal d'abordar l'objectiu de l'estudi, s'ha realitzat una enquesta a intèrprets professionals amb el propòsit d'esbrinar si existeix alguna tendència basada en les capacitats lingüístiques dels participants. Les dades utilitzades, però, són limitades i, per tant, no es pot fer una generalització sobre aquest tema. Amb un major nombre d'enquestats i l'ajuda de proves que comprovessin les capacitats lingüístiques i interpretatives dels participants, es podria arribar a resultats més decisius. Tot i això, s'han assolit els objectius del treball i s'ha aconseguit aprofundir en un camp amb molt de potencial, el qual tracta la influència del bilingüisme en el treball dels intèrprets professionals.

Paraules clau: llengua materna, interpretació consecutiva, interpretació simultània, interpretació d'enllaç, bilingüisme d'infància, bilingüisme d'edat adulta, bilingüisme d'adolescència, bilingüisme dominant, bilingüisme equilibrat, desenvolupament cognitiu, llengua de signes, llengua oral.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1. Motivació.....	1
1.2. Objectius.....	2
1.3. Metodologia.....	2
2. EL BILINGÜISME	3
2.1. Què és el bilingüisme?.....	3
2.1.1. <i>Característiques de l'individu bilingüe</i>	3
2.2. Avantatges del bilingüisme.....	4
2.3. Inconvenients del bilingüisme.....	5
2.4. Tipus de bilingüisme.....	6
2.4.1. <i>Segons la relació entre el llenguatge i els pensaments</i>	6
2.4.2. <i>Segons la competència lingüística</i>	7
2.4.3. <i>Segons l'edat d'adquisició</i>	7
2.4.4. <i>Segons les relacions d'estatus socio-cultural de les dues llengües</i>	8
2.4.5. <i>Segons la pertinença i identitat cultural</i>	8
2.4.6. <i>Segons l'ús lingüístic</i>	9
2.4.7. <i>Segons el codi de les llengües</i>	9
3. LA INTERPRETACIÓ	10
3.1. Les tècniques d'interpretació.....	11
3.1.1. <i>La interpretació consecutiva</i>	11
3.1.2. <i>La interpretació simultània</i>	12
3.2. Concepte de llengua materna en interpretació.....	13
4. MARC PRÀCTIC	15
4.1. Hipòtesi.....	15
4.2. Antecedents.....	16
4.3. Enquesta.....	17
4.4. Resultats d'intèrprets de llengües orals.....	19
4.5. Resultats d'intèrprets de llengües de signes.....	28
4.6. Conclusions dels resultats.....	32
5. CONCLUSIONS FINALS	34
6. REFERÈNCIES	36
6.1. Bibliografia.....	36
6.2. Webgrafia.....	37

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Motivació

En un món on una de les prioritats dins l'àmbit de l'educació és promulgar el bilingüisme, encara existeixen certes ambigüitats i dubtes pel que fa a aquesta capacitat. A Espanya vivim en un país bilingüe i la població comença a acceptar aquest fet amb naturalitat.

Pel que fa a la pràctica de la interpretació, aquesta concepció es repeteix. De fet, les tècniques per interpretar o per traduir se solen associar només a la capacitat de parlar un o més idiomes:

No se sol tenir una idea molt clara del que és la interpretació, llevat que la persona tingui una relació directa amb aquesta professió. De fet, encara trobem sovint professionals que necessiten recórrer a traductors i intèrprets i que, tot i ser clients potencials, no coneixen les tècniques i modalitats que s'ofereixen, ni quines competències ha de tenir el professional que realitzarà el seu encàrrec.

(Estela Martín 2012: 9)

Per tant, ens adonem de com aquests dos conceptes, el bilingüisme i la interpretació, se solen relacionar. El coneixement general tendeix a establir una relació entre el domini de diverses llengües amb la capacitat d'interpretar o traduir. Al punt on som del raonament, els professionals de la interpretació saben de primera mà que el coneixement de diverses llengües és un requisit necessari, però no pas absolut per tal de ser intèrpret:

Les nombreux jeunes diplômés qui sortent des universités avec un diplôme de langues ne peuvent manifestement pas occuper les postes de traducteurs et d'interprètes. Les recruteurs sont en effet unanimes à affirmer que traduire ou interpréter nécessite une vraie compétence professionnelle, acquise lors d'une formation adaptée, de préférence au niveau du master. On retrouve là toute la différence entre la langue étudiée comme objet et la langue employée comme outil.

(Donovan, C. y Meriaud-Brischoux, M., 2010)

Considerant tant la percepció dels professionals com la dels usuaris de la llengua, la pregunta que cal fer és: interfereix el bilingüisme d'alguna manera en la pràctica de la interpretació?

1.2. Objectius

En aquest treball es tindran en compte els diversos tipus de bilingüisme segons la classificació d'Arostegui (1995), ja que l'autor té en compte diversos aspectes que, posteriorment, seran necessaris per demostrar o refutar la hipòtesi plantejada. Pel que fa a la interpretació, també es consideraran les diverses tècniques que existeixen i, a més a més, es tindrà en compte el concepte de *llengua materna* i s'analitzarà el seu significat, ja que té un paper important tant en el bilingüisme com a la interpretació.

L'objectiu principal d'aquest treball és esbrinar si existeix algun tipus de relació entre bilingüisme i interpretació. En cas afirmatiu, s'aprofundirà en aquesta relació i s'analitzarà si el tipus de bilingüisme d'un individu pot afectar, ja sigui de manera positiva o negativa, en la seva feina com a intèrpret.

1.3. Metodologia

Per tal de refutar o verificar aquesta hipòtesi, es durà a terme una enquesta qualitativa, que es realitzarà exclusivament a intèrprets professionals per tal d'analitzar el tipus de bilingüisme predominant entre aquest grup i establir una relació entre aquesta capacitat i el tipus de bilingüisme a què es dediquen professionalment. Més concretament, es separaran els intèrprets en dos grups; d'una banda, es tindran en compte les respostes d'intèrprets de llengües orals i, d'altra banda, es consideraran les d'intèrprets de llengües de signes.

A més a més, dins d'aquesta enquesta es tindrà en compte el punt de vista dels professionals de la llengua pel que fa al concepte de *llengua materna* i, un cop obtinguts els resultats, es valorarà si és necessari redefinir aquest concepte.

2. EL BILINGÜISME

2.1. Què és el bilingüisme?

El bilingüisme és un terme difícil de definir, ja que cal tenir en compte un gran nombre d'aspectes a l'hora d'explicar les seves característiques. És per aquest motiu que en aquest apartat es tindran en compte diferents definicions del bilingüisme, amb l'objectiu d'analitzar el concepte amb la major objectivitat possible.

Mackey (1957) exposa que no és fàcil establir una definició sobre el bilingüisme que sigui entesa i recolzada per tothom, ja que «el bilingüisme com a concepte té significats múltiples i il·limitats». És per això que defineix el bilingüisme com «l'ús alternatiu de dues o més llengües per part del mateix subjecte». Weinreich (1953), en canvi, proposa en un dels seus estudis que el bilingüisme «és el costum d'utilitzar dues llengües alternativament». Ara bé, segons Miquel Siguan i Soler (1998) el bilingüisme es tracta de la capacitat d'usar dues llengües amb la mateixa facilitat en situacions semblants o iguals.

Un cop analitzades les definicions anteriors, veiem com cada autor té en compte característiques diferents a l'hora de definir què és el bilingüisme. Ens n'adonem com Mackey proposa el bilingüisme com la capacitat de dominar dues o més llengües, en canvi, Weinreich només parla de dues llengües. D'altra banda, Siguan i Soler se centra en el context situacional a l'hora d'utilitzar les dues llengües. És per això que Siguan i Soler (1998: 12) qualifica d'individu bilingüe aquell «que posseeix dos sistemes lingüístics i que és capaç d'utilitzar els dos idiomes en qualsevol situació amb una facilitat i eficàcia semblants».

2.1.1. *Característiques de l'individu bilingüe*

Segons Arostegui (1995) i Siguan, les característiques que formen el caràcter bàsic d'un individu bilingüe són les següents:

En primer lloc, trobem **l'autonomia entre els codis lingüístics**. Una persona bilingüe posseeix dos codis i utilitza un o l'altre segons la situació comunicativa en què es trobi, és a dir, és capaç de mantenir aquests dos codis de manera separada i independent. És per això que Arostegui afirma que, teòricament, «quan un individu bilingüe utilitza la llengua A, només emet sons, produeix paraules i constitueix frases segons les regles pròpies de la llengua, sense la necessitat de fer cap esforç per recordar-les» (1995: 16).

Tot i això, és cert que, a la pràctica la separació o autonomia de les dues llengües no és total, ja que tota persona bilingüe en qualsevol moment afegeix elements (fonètics, semàntics o sintàctics) de la llengua B i a la inversa. Aquesta mena de transferències s'anomenen **interferències** i com menys equilibrat és el bilingüisme d'una persona, més presents hi són. Ara bé, l'existència d'interferències assegura la independència entre els dos codis lingüístics, ja que si l'individu no mantingués ambdós codis separats i els confongués contínuament, les interferències passarien desapercebudes. Cosa que voldria dir que, d'alguna manera, els dos codis s'haurien ajuntat i s'haurien convertit en un de sol.

En segon lloc trobem **l'alternança de codis**, la qual assegura que si en un moment determinat l'individu decideix canviar de llengua A a B, aquest canvi es produirà amb rapidesa i fluïdesa. Un clar exemple és una situació on l'individu estigui portant una conversa amb dues persones i amb cadascuna parli una llengua diferent.

I, finalment, la característica més important és **la possibilitat d'expressar indiferentment en una llengua i l'altra un mateix pensament**. És a dir, una persona bilingüe serà capaç de transferir o traduir un significat d'una llengua a l'altra. Tot i això, que posseeixi aquesta capacitat no assegura que la traducció que en faci sigui fàcil ni perfecta.

2.2. Avantatges del bilingüisme

Tal i com s'ha esmentat anteriorment, «les persones bilingües han d'aconseguir coordinar dos sistemes lingüístics i això implica certs avantatges però també algunes carències a l'hora d'utilitzar-los» (Ardila, 2012: 100). En aquest apartat s'esmentaran quins són els beneficis del bilingüisme.

Pel que fa a l'aprenentatge d'una nova llengua, cal tenir en compte com les persones utilitzen diverses estratègies cognitives. Aquestes estratègies serveixen per administrar el seu propi aprenentatge i solen fer referència a la capacitat «d'aprendre a aprendre». La persona bilingüe és capaç d'utilitzar dos sistemes diferents de raonament lògic, és a dir, té dues maneres d'organitzar la seqüència d'idees. A més a més, pot tenir un coneixement fonològic més extens, cosa que el beneficiarà a l'hora de distingir sons entre llengües i li aportarà una major consciència fonològica, és a dir, podrà adonar-se quan pronuncia un so i no és l'adequat. Per exemple, una persona bilingüe català/castellà és capaç de distingir entre la *essa sorda* i la *essa sonora* i quan parla sap instintivament quina de les dues ha d'utilitzar sense necessitat de revisar les normes gramaticals.

A més a més, se'ns fa evident com l'aprenentatge d'una segona llengua pot afavorir al desenvolupament de la consciència metalingüística. És a dir, la persona pot arribar a tenir una millor percepció de la seva llengua materna tal i com hem esmentat en l'exemple anterior. L'aprenentatge d'una segona llengua ens proporciona una segona visió del món i ens fa adonar-nos que la nostra llengua només representa una forma específica i particular d'organitzar la realitat i les experiències personals, però en cap cas és una forma única de conceptualitzar el món.

Un clar exemple és el canvi de gènere gramatical en funció de la llengua; una persona bilingüe espanyol/francès serà capaç de distingir que en castellà el cotxe és masculí i en francès és femení. Per tant, la seva concepció del món variarà segons la llengua en què parli.

A més, també es produeix un augment del control cognitiu, que és la capacitat que regula el nostre comportament i ens permet seleccionar la informació necessària per al nostre objectiu i alhora inhibir aquella informació que és irrellevant. Alfredo Ardila ens explica al seu article *Ventajas y desventajas del bilingüismo* com segons Craik & Bialystok (2005) el control simultani de dues llengües en competència pot incrementar les nostres funcions executives.

2.3. Inconvenients del bilingüisme

Entre els principals desavantatges del bilingüisme trobem la **interferència interlingüística**, és a dir, interferències entre les dues llengües, i la disminució en la fluïdesa verbal. És per això que en persones bilingües el procés d'adquisició d'una llengua pot ser més lent. Cal tenir en compte, però, que aquests efectes sorgeixen quan totes dues llengües són actives i s'alternen ambdues contínuament.

Pel que fa a la fluïdesa verbal, Rosselli et al. (2000) van dur a terme diverses proves entre individus monolingües i bilingües espanyol/anglès (Ex. Anomenar tot tipus d'objectes en un minut), de les qual van extreure que la fluïdesa verbal en els bilingües era menor en les dues llengües en comparació amb els participants monolingües. A més a més, van adonar-se que el tipus de fluïdesa més disminuïda era la semàntica, que possiblement és una causa del temps extra que un bilingüe necessita per seleccionar la llengua i decidir si la paraula correspon a una llengua o l'altra.

Com a conclusió és necessari esmentar que és evident que parlar dues llengües requereix més esforç que parlar-ne només una. És per això que l'adquisició de dues llengües es

relaciona amb un augment dels recursos d'atenció o de l'activació cerebral. Tot i això, al llarg dels anys ha existit una tendència a remarcar les conseqüències negatives del bilingüisme; com ara el retard en l'adquisició del llenguatge, la disminució del vocabulari en cada llengua o les interferències augmentades. És per això que cal tenir en compte *La Hipòtesi del Llíndar* (Cummins, 1978, 1984, 1991), que intenta reunir tant els efectes positius del bilingüisme com els negatius. Aquesta hipòtesi proposa l'existència de diversos líndars de competència lingüística que el nen ha d'assolir en les dues llengües per tal d'evitar desavantatges cognitius. A més a més, aquest aprenentatge farà que els aspectes beneficiosos d'aquesta capacitat tinguin una influència positiva en el seu funcionament cognitiu i acadèmic. Cal tenir sempre en compte, doncs, que un aprenentatge pobre en una o ambdues llengües té un efecte negatiu per a l'individu i que, per tant, serà el grau d'aprenentatge d'ambdues llengües el que marcarà els aspectes beneficiosos i perjudicials per a l'individu bilingüe.

2.4. Tipus de bilingüisme

En aquest apartat del treball s'esmentaran quins són els tipus de bilingüisme que existeixen per tal d'entendre quins són els factors que es tenen en compte a l'hora de classificar aquesta capacitat. Se seguirà la proposta d'Arostegui (1995).

2.4.1. Segons la relació entre el llenguatge i els pensaments

Ervin i Osgood (1964) van establir dos tipus de persones bilingües segons el comportament cognitiu. D'una banda trobem el **bilingüisme compost**, on l'individu posseeix un sistema verbal predominant i, és per això que, quan rep un missatge en la llengua de menys control, el tradueix a l'altra llengua per entendre'l, produeix la resposta en aquesta llengua i després el tradueix a l'altra per poder emetre'l. D'altra banda, hi ha el **bilingüisme coordinat**, en què l'individu disposa de dos sistemes verbals independents, de manera que quan rep un missatge en llengua A, l'entén, el produeix i l'emet en la mateixa llengua que l'ha rebut.

Ara bé, cal esmentar que aquesta classificació està basada en la diferència en l'organització cognitiva i no pas en els diferents graus de competència de les llengües. A més a més, cal tenir en compte que aquesta distinció no és absoluta i aquests dos tipus de bilingüisme s'haurien de situar a cada extrem, ja que un individu bilingüe pot tenir un bilingüisme compost per determinats conceptes i un de coordinat per a altres.

2.4.2. Segons la competència lingüística

Aquest tipus de classificació ens permet adonar-nos com de relatiu és el bilingüisme, ja que relaciona dues competències lingüístiques diferenciades, una en cada llengua. En aquest cas, Lambert (1995) distingeix entre **bilingües equilibrats** i **bilingües dominants**.

En el primer cas, es tracta d'aquelles persones que tenen la mateixa competència en ambdues llengües. En el segon, són individus que tenen més competència en una llengua que en l'altra, normalment la predominant sol ser la **llengua materna**. Tot i això, no s'ha de confondre als bilingües equilibrats amb aquells que posseeixen una competència molt alta en les dues llengües, ja que aquest tipus de bilingüisme és més aviat un tipus d'equilibri entre els nivells de competència de cada llengua.

2.4.3. Segons l'edat d'adquisició

L'edat d'aprenentatge de la llengua juga un paper molt important. És per això que una classificació de persones bilingües, molt útil i fàcil d'establir, és aquella on no només es té en compte l'edat d'adquisició, sinó que també es considera la història lingüística del parlant, és a dir, el context d'adquisició i el context d'utilització d'ambdues llengües. Un clar exemple que evidencia com el context i l'edat solen estar relacionades, és el següent: quan un nen té una adquisició precoç de dues llengües, normalment és perquè està lligada a un context familiar i, en canvi, una adquisició tardana de la segona llengua sol estar relacionada amb un context escolar.

Dins d'aquesta classificació, és pertinent distingir tres tipus de bilingüisme: el **bilingüisme d'infància**, el **bilingüisme d'adolescència** i el **bilingüisme d'edat adulta**. En el primer cas, «l'experiència bilingüe es produeix simultàniament amb el desenvolupament general del nen» (Arostegui, 1995: 21). És a dir, aquesta capacitat es desenvolupa quan el nen encara no ha arribat a la maduresa en cap de les etapes de la seva evolució i és per això que el bilingüisme pot intervenir directament en el seu desenvolupament. A causa d'aquesta intervenció, podem distingir dos subtipus dins el bilingüisme d'infància: el **bilingüisme precoç simultani**, on el nen aprèn dues **llengües maternes** alhora i el **bilingüisme precoç consecutiu**, on el nen adquireix una segona llengua amb una edat molt pròxima a l'adquisició de la seva llengua materna, però ho fa després d'haver adquirit la seva primera llengua.

Pel que fa al bilingüisme d'adolescència, cal destacar que l'aprenentatge d'una segona llengua es produeix dels 10-11 anys fins els 16-17 i acostuma a dur-se a terme a l'escola. Per últim, el bilingüisme d'edat adulta es produeix quan una persona aprèn una segona llengua amb una edat després del seu desenvolupament.

2.4.4. Segons les relacions d'estatus socio-cultural de les dues llengües

El punt següent tracta la posició socio-cultural que ocupen les llengües que l'individu bilingüe domina. És per això que depenent de l'estatus de les llengües, el nen desenvoluparà diferents tipus de bilingüisme.

D'una banda trobem el **bilingüisme additiu**, que es produeix quan les dues llengües són valorades i, per tant, es donen les condicions adients perquè el nen desenvolupi una gran flexibilitat cognitiva i tingui suficient estimulació per a poder aprendre les dues llengües. D'altra banda, pel que fa al **bilingüisme subtractiu**, és un tipus que sorgeix quan el context socio-cultural no és l'adient per al desenvolupament de la llengua materna i, per tant, no és valorada a l'entorn del nen i com a conseqüència l'aprenentatge d'aquesta llengua podria retardar-se.

2.4.5. Segons la pertinença i identitat cultural

Les persones bilingües es poden diferenciar, d'altra banda, per la pertinença i la identitat cultural amb què s'identifiquen.

En primer lloc, un bilingüe pot ser **bicultural**, és a dir, una persona que s'identifica amb dos grups culturals. Aquest tipus de bilingüisme sol estar relacionat amb el **bilingüisme equilibrat**, tot i que no sempre es dona el cas, ja que en societats multilingües la múltiple pertinença cultural pot coexistir amb diversos graus de competència bilingüe. Segonament, existeixen els bilingües **monoculturals**, individus que mantenen la identitat cultural del grup al que pertanyen.

D'altra banda, el desenvolupament bilingüe pot portar a una persona a renunciar a la seva identitat cultural i a adoptar la identitat cultural del grup de la segona llengua. Quan aquest fenomen es produeix, diem que es tracta d'un **bilingüe aculturat en llengua 2**.

Finalment, el bilingüe pot intentar adoptar la cultura de la llengua 2, en detriment de la seva pròpia, i no poder adquirir-la completament. D'aquesta manera es produeix una situació

d'anòmia (**bilingüe acultural anòmic**), on l'individu no pot expressar pertinença a cap de les dues cultures.

2.4.6. *Segons l'ús lingüístic*

Segons Arostegui (1995: 25) «el bilingüisme individual també es pot descriure en termes d'ús lingüístic». Cal esmentar que el **bilingüisme individual** fa referència a la capacitat d'un individu de processar dos sistemes lingüístics diferents.

Tal i com explica Mackey (1976), aquest tipus de bilingüisme és relatiu i és per això que és necessari estudiar-lo establint diversos graus. És a dir, considera necessari analitzar la competència lingüística d'una persona en cada una de les seves llengües. El motiu principal és que els nivells lingüístics d'un individu bilingüe poden ser diferents segons els diversos aspectes de la llengua. És a dir, una persona bilingüe pot ser tenir una major competència a nivell escrit que no pas a nivell oral o pot tenir un vocabulari molt extens però una pronunciació no gaire exacta. Per tant, Mackey conclou dient que per tal d'esbrinar quin és el grau de bilingüisme d'una persona és necessari establir diversos tests lingüístics que avaluin, de forma diferenciada, cada un d'aquests nivells.

Seguint aquesta anàlisi proposada per l'autor, es fa evident com el grau de bilingüisme està directament relacionat amb la funció que té cada una de les llengües que l'individu domina. Trobem dos tipus de funcions: les **externes** i les **internes**. Dins les externes podem trobar la família o l'edat i dins les internes trobem la motivació o la intel·ligència.

Per tant, veiem com l'ús lingüístic que s'ha fet de la llengua en concret pot afectar directament al domini de la mateixa. És a dir, una persona que només ha parlat la seva llengua materna a casa i a l'escola només ha après la seva segona llengua, tindrà un nivell oral molt elevat de la seva llengua dominant però, en canvi, dominarà més el nivell escrit en la seva segona llengua.

2.4.7. *Segons el codi de les llengües*

Aquest tipus de bilingüisme té en compte els individus bilingües que dominen dues llengües amb codis diferents. Segons Esperanza Morales (2010), el bilingüisme segons el codi de les llengües pot ser anomenat **bilingüisme intermodal** (llengua de signes – llengua oral). Per tal d'entendre aquest tipus de bilingüisme cal conèixer la situació de les llengües minoritàries com ara són les llengües de signes.

El bilingüisme intermodal sorgeix en situacions molt específiques; la més comuna és una persona sorda de naixement o pateix sordesa en una edat primerenca i aprèn llengua de signes, és a dir, la seva llengua natural i alhora la llengua oral de la comunitat on viu. Aquest bilingüisme posa èmfasi en l'experiència lingüística d'una persona, és a dir, com aquesta experiència «s'expandeix des de l'adquisició de la llengua de la llar a l'adquisició de la llengua de la societat en conjunt, i des d'aquí pot avançar fins l'adquisició de la llengua d'altres grups» (Estela Morales, 2010: 176). És a dir, si una persona sorda creix en una situació òptima, aprendrà llengua de signes com a primera llengua per tal de poder comunicar-se amb el seu entorn més proper i, posteriorment, aprendrà la llengua de la societat per tal de poder formar-ne part.

Per tant, és evident com aquest tipus de bilingüisme està estretament relacionat amb el bilingüisme segons la pertinença i identitat cultural, ja que les persones sordes poden arribar a formar part de dues comunitats lingüístiques: la comunitat sorda i la comunitat del país on hagin nascut.

Ara bé, aquest tipus de bilingüisme no només sorgeix de manera natural en persones sordes. Aquesta situació també té lloc en persones que estan en contacte amb la comunitat sorda des que són petits; per exemple, una persona oient amb familiars directes sords (pares, avis o germans). En aquest entorn, l'individu oient aprendrà la llengua de signes com a primera llengua i a l'escola aprendrà la llengua oral.

Considerant les situacions en què pot sorgir aquest tipus de bilingüisme de manera natural, és fàcil adonar-se que es tracta d'un bilingüisme menys freqüent entre la població bilingüe.

3. LA INTERPRETACIÓ

Definir el procés d'interpretació com a «traducció oral» seria una tasca fàcil, ja que normalment es considera una traducció tot aquell procés on hi estigui implicada la transferència d'un idioma a un altre, ja sigui per escrit o oralment.

Però si es té en consideració la definició d'Estela Martín (2012: 15) «Es tracta d'un procés en el qual es pronuncia un discurs oral en la llengua d'origen i es tradueix oralment a una llengua diferent».

Per tant, tenint en compte aquesta definició, l'única diferència que existeix entre la traducció i la interpretació és la manera de transmetre la informació. És a dir, mentre que la traducció treballa amb textos escrits la interpretació ho fa amb discursos.

Tot i això, tal i com esmenta la mateixa autora, la definició anterior no és completa del tot, ja que existeixen alguns tipus d'interpretació que es troben en el límit entre la traducció i la interpretació. Un clar exemple n'és la **traducció a vista**, la qual sol ser realitzada per intèrprets tot i anomenar-se «traducció».

3.1. Les tècniques d'interpretació

Pel que fa a les tècniques d'interpretació, és necessari diferenciar-les per tal d'entendre quines competències es necessiten i quines són les que ha de desenvolupar l'intèrpret durant el seu procés formatiu.

En primer lloc, les dues tècniques més importants dins del món de la interpretació, des dels Judicis de Nuremberg (1945-1946), ja que van suposar un avanç en la professionalització de la interpretació, són la **consecutiva** i la **simultània**. Aquestes dues tècniques solen ser les prioritàries a la majoria d'organitzacions internacionals i se solen impartir a escoles d'interpretació i facultats. Tot i això, existeixen altres tècniques com poden ser la de **xiuxiueig**, on els intèrprets xiuxiuegen la interpretació al receptor mentre que l'orador parla. També cal esmentar la **interpretació d'enllaç**, en la qual l'intèrpret interpreta un diàleg que té lloc entre dues persones que parlen llengües diferents.

3.1.1. *La interpretació consecutiva*

La traducció consecutiva consisteix a interpretar fragments del discurs un cop l'orador l'ha pronunciat. És a dir, l'orador parla durant uns minuts i, posteriorment, l'intèrpret interpreta aquell fragment en la llengua meta. De vegades, però, si el discurs no és de llarga durada, l'intèrpret espera que l'orador acabi de pronunciar-lo i, a continuació, l'interpreta.

Aquest tipus d'interpretació requereix una gran capacitat selectiva i estratègica del discurs, ja que l'intèrpret ha d'alternar l'escolta activa i la producció del discurs. Això ho fa a través de la presa de notes, una tècnica que ajuda a l'intèrpret a seguir el fil de la interpretació: l'ordre, les idees principals i secundàries, la connexió entre aquestes idees, l'estructura del discurs, etc. A més a més, també serveixen per complementar la memòria de l'intèrpret, és a dir, són un suport que ajuda a l'intèrpret a reactivar tot el que ha emmagatzemat a la memòria durant el discurs. És per això que les notes són intransferibles i personals i cada intèrpret desenvolupa la seva tècnica amb el temps i la pràctica, però sempre seguint les

regles bàsiques de la presa de notes.

La interpretació consecutiva se sol ensenyar en escoles i facultats de traducció i interpretació, com n'és el cas de la Universitat Pompeu Fabra. Aquesta tècnica s'imparteix com a exercici previ a la interpretació simultània, ja que dins la consecutiva intervenen quasi tots els processos que entren en joc a la simultània d'una manera, però, més organitzada i amb més temps per analitzar la informació i resumir algunes de les idees exposades. Tot i això, no s'ha de deduir que, pel motiu esmentat anteriorment, la consecutiva és més fàcil d'interpretar que la simultània. Ambdues requereixen una gran capacitat i els intèrprets de consecutiva, més concretament, necessiten tenir més recursos cognitius, ja que és una interpretació més intensa que la simultània a causa d'un major esforç pel que fa a la memòria.

3.1.2. *La interpretació simultània*

La interpretació simultània consisteix a interpretar el discurs alhora que ho fa l'orador. Tot i això, existeix una certa distància de temps entre el discurs pronunciat i la seva interpretació, ja que abans de reformular el missatge l'intèrpret ha de dur a terme una sèrie de processos i ha de disposar de la informació necessària per tal de fer-ho i proporcionar una bona interpretació. Aquest interval de temps esmentat anteriorment, s'anomena *ear-voice span* (Christoffels i de Groot, 2005) i és el nombre de segons o de paraules que s'interposen entre discurs d'origen i la interpretació. Per tant, la interpretació simultània comença quan l'orador inicia el seu discurs i l'intèrpret escolta part d'una frase del discurs, comença a interpretar-la mentre que interpreta aquesta part i alhora rep la següent informació que ha d'interpretar a continuació.

Una de les principals característiques d'aquesta tècnica és que es necessita material tècnic per tal de dur-la a terme, com poden ser cabines d'interpretació, micròfons, pantalles per poder veure l'orador o auriculars per al públic per poder escoltar la interpretació en la seva llengua. A més a més, dins la mateixa cabina solen treballar dos intèrprets, mentre que un interpreta l'altre li serveix de suport per buscar terminologia, buscar ajuda en cas de problemes tècnics, anotar xifres o dates, etc.

3.2. Concepte de llengua materna en interpretació

Tot seguint la reflexió d'Estela Martín (2012), cal destacar com, fa uns anys enrere, va sorgir una polèmica sobre la denominació de *llengua materna*. En aquest treball és necessari deixar clar què s'entén per llengua materna, ja que és un concepte que s'usarà freqüentment durant l'anàlisi posterior.

Segons el Diccionari de termes clau d'ELE la llengua materna s'entén com:

«La primera llengua que aprèn un ésser humà a la seva infància i que normalment esdevé el seu instrument natural de pensament i comunicació. Tal i com se'n desprèn del seu apel·latiu, sol ser la llengua de la mare, però també ho pot ser de qualsevol altre persona: pares, avis, mainadera, etc.»

Considerant aquesta definició en profunditat, s'hi poden deduir certes premisses que no tenen en compte diversos punts de vista. És a dir, si s'estableix una comparació entre què entenen per llengua materna els usuaris de la llengua, cal tenir en compte diversos aspectes a considerar dins d'aquest terme:

- a. *La llengua materna és la llengua de la mare (considerat dins la definició).*
- b. *La llengua materna és la llengua habitual del si familiar, transmesa de generació en generació.*
- c. *La llengua materna és la llengua que una persona aprèn, la llengua en què es comença a conèixer el món.*
- d. *La llengua materna és aquella en què una persona pensa, la que coneix millor i en la qual es comunica amb major espontaneïtat i fluïdesa, sense fer gran esforç. És per això que es la llengua que aquesta persona prefereix utilitzar tant en situacions de màxima complexitat intel·lectual com en les de màxima intimitat.*
- e. *La llengua materna és aquella que una persona sent com a pròpia, com a part de la seva identitat cultural i de la seva pròpia comunitat.*

(Diccionari de termes clau d'ELE, Institut Cervantes)

Després de tenir en compte aquests conceptes, veiem com algunes d'aquestes característiques no han estat considerades a la primera definició. Ara bé, són aquests aspectes encertats per a poder definir el concepte de “llengua materna”?

Si es parteix de les característiques d'una comunitat monolingüe on hi predomina una sola llengua, es fa evident com aquests criteris s'hi adapten perfectament. Tot i això, si un se centra en les característiques d'una comunitat bilingüe o plurilingüe, aquesta classificació ja no és tan fàcil d'establir.

Si tenim en compte els tipus de bilingüisme esmentats anteriorment, més concretament el tipus de *bilingüisme segons la pertinença i la identitat cultural*, es pot veure com la premissa (e)

deixa de ser certa en una comunitat bilingüe. És a dir, un individu pot identificar-se positivament amb els dos grups culturals i, aquesta premissa faria que les dues llengües pròpies d'ambdós grups culturals fossin les seves llengües maternes.

A més a més, també se'ns fa evident com la premissa (c) deixa de ser vertadera si tenim en compte *el bilingüisme segons les relacions d'estatus socio-cultural de les dues llengües*. Dins d'aquesta classificació, existeix un tipus de bilingüisme anomenat "subtractiu", on el context socio-cultural no és el més adient i, és per això que, la llengua materna no és valorada a l'entorn del nen i com a conseqüència l'aprenentatge de la llengua podria retardar-se. Per tant, en aquest cas el nen no començaria a conèixer el món en aquesta llengua, tot i ser la seva llengua materna perquè és la llengua de la mare, tal i com afirma la premissa (a).

És fàcil, doncs, adonar-se'n que hi ha motius suficients perquè existeixi un debat al voltant d'aquest concepte. De fet, el debat també inclou els diversos punts de vista pel que fa a l'existència d'un període crític en què s'adquireixen les habilitats lingüístiques que són necessàries perquè una persona sigui nativa en una llengua. A més a més, també es té en compte la relació que hi ha entre llengua materna i l'ús lingüístic de les llengües en individus bilingües.

Tot i aquesta controvèrsia, hi ha autors que no han proposat cap alternativa per redefinir el concepte de «llengua materna». En trobem d'altres, però, que han optat per redefinir el concepte. Un clar exemple en són les investigadores del grup AVANTI (Kelly et al., 2003), les quals han escollit la classificació de llengües A, B i C de l'Associació Internacional d'Intèrprets de Conferències (AIIC). El principal motiu pel qual han optat per aquesta classificació és perquè consideren que està subjecte a canvis, és a dir, segons l'època, el tema que tractin i altres factors relacionats amb cada traductor o intèrpret aquesta classificació pot variar. Així descriu Estela Martín (2012: 25-26) aquesta classificació:

«Llengua A: És la llengua materna de l'intèrpret (o una altra llengua rigorosament equivalent a una llengua materna), cap a la que treballa a partir de tots els altres idiomes de treball, generalment en dues tècniques d'interpretació: simultània i consecutiva.

Llengua B: Llengua que l'intèrpret, tot i no ser la seva llengua materna, domina perfectament. És una llengua des de la qual treballa, però també cap a la que treballa a partir d'una o diverses llengües. Alguns intèrprets només treballen cap aquest idioma i en una de les tècniques d'interpretació esmentades a la llengua A.

Llengua C: Llengua que l'intèrpret compren totalment i a partir de la qual treballa (però mai cap a aquesta llengua).»

4. MARC PRÀCTIC

4.1. Hipòtesi

Assumint que unes bones capacitats lingüístiques incideixen en el desenvolupament de les capacitats cognitives dels individus que les posseeixen, l'objectiu principal d'aquest treball és aprofundir una mica més. És a dir, esbrinar si existeix alguna relació entre el tipus de capacitats lingüístiques dels individus (edat d'adquisició, dominància entre les llengües, pertinença a una comunitat bilingüe) i les tècniques d'interpretació que duen a terme.

Tal i com hem esmentat anteriorment, el bilingüisme i la interpretació són dues pràctiques que generen certa confusió entre els usuaris de la llengua. És per això que el nostre propòsit és delimitar aquests dos conceptes i esbrinar si la seva relació va més enllà.

Per tal d'aconseguir-ho hem elaborat una enquesta on s'han tingut en compte diverses premisses, amb l'objectiu de refutar-les o validar-les segons els resultats obtinguts. Aquestes són les quatre hipòtesis que s'han establert:

- a) El tipus de competència lingüística de la persona varia segons l'edat en què s'han adquirit les llengües.
- b) El tipus d'interpretació a què es dedica una persona pot estar influït pel tipus de bilingüisme que té (dominant i equilibrat).
- c) Les persones bilingües d'infància tenen més facilitat per dedicar-se a la interpretació.
- d) El concepte de llengua materna s'hauria de reformular segons els professionals de la llengua.

Pel que fa a la hipòtesi (a), volem comprovar si l'edat d'adquisició de les llengües (bilingüisme d'infància, d'adolescència o d'edat adulta) influeix en la competència lingüística de l'individu bilingüe. És a dir, volem esbrinar si és possible que persones amb bilingüisme d'infància arriben més fàcilment a tenir un bilingüisme equilibrat i, per tant, els individus que han adquirit la segona llengua en edat adulta, són més propenses a ser dominants en una de les dues llengües.

Amb la segona hipòtesi volem veure si existeix alguna tendència, depenent del domini lingüístic (bilingüisme equilibrat o dominant) cap a un tipus d'interpretació. És a dir, un exemple molt clar seria que per als bilingües equilibrats fos més fàcil dedicar-se a la interpretació d'enllaç, ja que han de canviar ràpidament d'un codi a l'altre.

La hipòtesi formulada a la premissa (c) és difícil de validar a través d'una enquesta, ja que no s'ha realitzat cap prova de competències interpretatives als candidats. És per això que

L'objectiu és comprovar si existeix una tendència entre les persones que han adquirit un bilingüisme d'infància, ja sigui perquè formen part d'una comunitat bilingüe o perquè han estat escolaritzades en escoles bilingües, i les tècniques d'interpretació a què es dediquen.

Per últim, gràcies a l'última pregunta de l'enquesta podrem analitzar quina és la concepció de *lengua materna* per als professionals de la interpretació, tal i com s'exposa a la premissa (c) i veurem quina és la solució que proposen per redefinir el terme.

4.2. Antecedents

No són gaires els estudis acadèmics que s'han dut a terme on es relacionen les capacitats interpretatives d'una persona amb el seu tipus de bilingüisme. Cal destacar-ne dos realitzats sobre aquesta temàtica: la tesi doctoral d'Estela Martín Ruel anomenada *Incidencia del nivel de bilingüismo en las competencias para interpretar, en función del entrenamiento: un estudio francés-español* i la d'Inés Cabrera Vergara anomenada *Bilingüismo (francés/español) en la interpretación simultánea: ¿Son las habilidades inherentes a la condición bilingüe idóneas para la interpretación simultánea?*.

A l'estudi d'Estela Martín, s'extreu un seguit de resultats concloents pel que fa a la relació entre bilingüisme i interpretació. Gràcies a una sèrie de proves de competències lingüístiques a bilingües sense cap formació en interpretació, Estela Martín arriba a la conclusió que els individus bilingües no tenen unes capacitats inherents per poder interpretar, però sí tenen una predisposició natural. És a dir, l'estudi demostra que els bilingües ja han desenvolupat algunes capacitats cognitives abans de començar amb la pràctica d'interpretació. Amb això, s'adona que aquests processos cognitius que estan potenciats per un nivell alt de bilingüisme poden arribar a modular els processos cognitius que són necessaris per interpretar de manera natural.

Tot i això, també demostra que amb aquestes capacitats cognitives no hi ha suficient, és a dir, una persona amb competència lingüística més baixa també és capaç d'adquirir-les a través d'un entrenament específic. Per tant, s'adona que un alt nivell de bilingüisme no és una condició absoluta d'es d'un inici per poder adquirir les capacitats interpretatives necessàries.

Pel que fa a la tesi d'Inés Cabrera, els resultats obtinguts segueixen la mateixa línia que els de la tesi d'Estela Martín, tot i que divergeixen en certs aspectes. De la mateixa manera que es fa al primer estudi esmentat, en aquest també es dedueix que una capacitat lingüística elevada beneficia a l'individu d'alguna manera a l'hora de desenvolupar les capacitats

interpretatives. Tot i això, en aquest estudi no conclouen en quina mesura el bilingüisme ajuda a desenvolupar-les. Aquesta incertesa ve donada pels resultats del seu enfocament empíric, ja que tot i que la condició bilingüe permeti als individus tenir més agilitat a l'hora de fer servir les seves llengües, no poden demostrar-ho perquè a l'estudi no s'indica la capacitat cognitiva de cada subjecte. És per això que consideren que aquesta facilitat afegida pot venir donada per altres variables com el coeficient intel·lectual o la proximitat de les llengües.

4.3. Enquesta

Per tal de demostrar les hipòtesis que s'han formulat anteriorment, s'ha dut a terme una enquesta analítica que investiga les interferències del bilingüisme i la interpretació. Ha estat una enquesta en línia, és a dir, ha estat un formulari enviat als candidats a través d'un enllaç web i la seva duració ha estat del dia 16 al 25 de maig. Aquesta enquesta ha estat dirigida exclusivament a intèrprets professionals, per tal de tenir una concepció exacta de les interferències que es produeixen en la interpretació professional. En total, s'han enquestat 130 intèrprets; una xifra suficientment representativa per poder extreure resultats concloents. A continuació, s'especifiquen les preguntes plantejades a l'enquesta:

1. Edat

- a) 20-30
- b) 31-40
- c) 41-50
- d) 51-60
- e) Més de 60

2. Nacionalitat (Resposta oberta)

3. Vas néixer en una comunitat bilingüe o monolingüe?

- a) Bilingüe
- b) Monolingüe

4. Els teus pares tenen la mateixa llengua materna o són de comunitats lingüístiques diferents?

- a) Mateixa comunitat lingüística
- b) Diferents comunitats lingüístiques

5. Ets intèrpret?

- a) Sí
- b) No
- c) Estudiant de Traducció i Interpretació

d) No està en actiu

6. A quin tipus d'interpretació et dediques? (Resposta múltiple)

a) Interpretació de conferències

b) Interpretació consecutiva

c) Interpretació simultània

d) Interpretació d'enllaç

e) Interpretació de xiuxiueig

f) Altres

7. Quina és la teva combinació lingüística quan treballes? (Resposta oberta)

8. Consideres que el teu bilingüisme és d'infància, d'adolescència o d'edat adulta? És a dir, segons l'edat en que el vas adquirir. (Arostegui, 1995) (Considerem individu bilingüe aquella persona que posseeix dos sistemes lingüístics i que és capaç d'utilitzar les dos idiomes en qualsevol situació amb una facilitat i eficàcia semblants (Siguan i Soler, 1998).

a) Bilingüisme d'infància

b) Bilingüisme d'adolescència

c) Bilingüisme en edat adulta

9. Segons el domini de les teves llengües, creus que ets un bilingüe dominant (més competència en una llengua que a l'altra) o equilibrat (mateixa competència en dues o més llengües)?

a) Bilingüisme dominant

b) Bilingüisme equilibrat

10. En cas de tenir més de dues llengües, és necessari especificar si ets bilingüe dominant o equilibrat en cada una de les llengües, en cas que hi hagi diferències. (Resposta oberta)

11. Vas anar a una escola bilingüe?

a) Sí

b) No

12. En cas d'haver respòs "sí" a la pregunta anterior, ¿quina era la combinació lingüística a l'escola? (Resposta oberta)

13. Aquesta és la definició de llengua materna: “La primera llengua que aprèn un ésser humà a la infància i que normalment es converteix en el seu instrument natural de pensament i comunicació. Tal i como se'n desprèn del seu apel·latiu, sol ser la llengua de la mare, però també pot ser la de qualsevol persona: pares, avis, mainadera, etc.” (Instituto Cervantes). **Creus que el terme encaixa amb el significat o seria necessari canviar la denominació?**

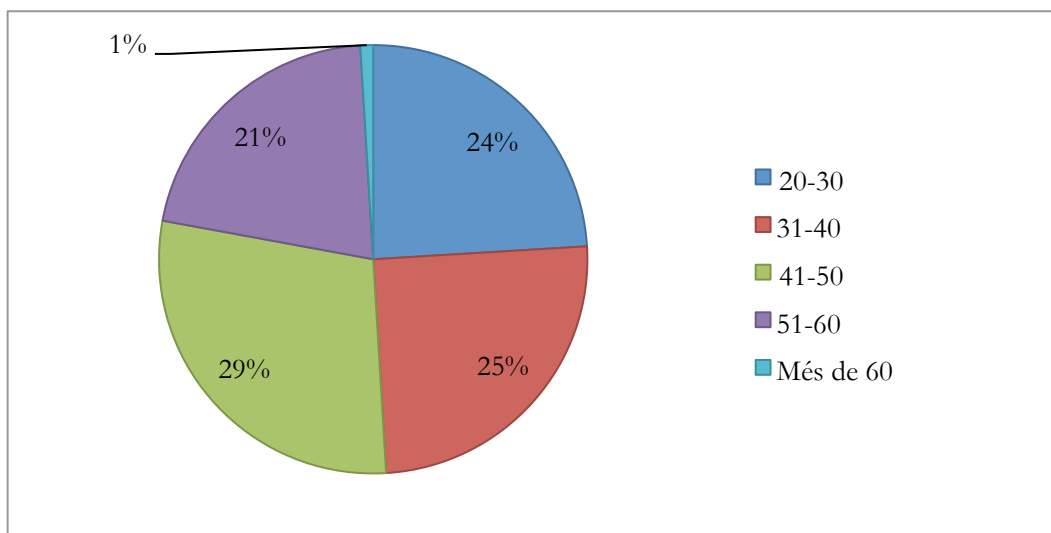
a) Denominació adequada

b) Seria necessari canviar-ne la denominació

14. En cas d'haver respost "seria necessari canviar-ne la denominació " a la pregunta anterior, quin terme proposes? (Resposta oberta)
15. Penses que el tipus de bilingüisme que tinguis pot interferir en el teu treball d'interpret? (Escala de l'1 al 10)
16. En cas que hi hagi interferència de llengües, això passa més sovint en situacions amb més càrrega emocional?
- Sí
 - No
 - Altres

4.4. Resultats d'interprets de llengües orals

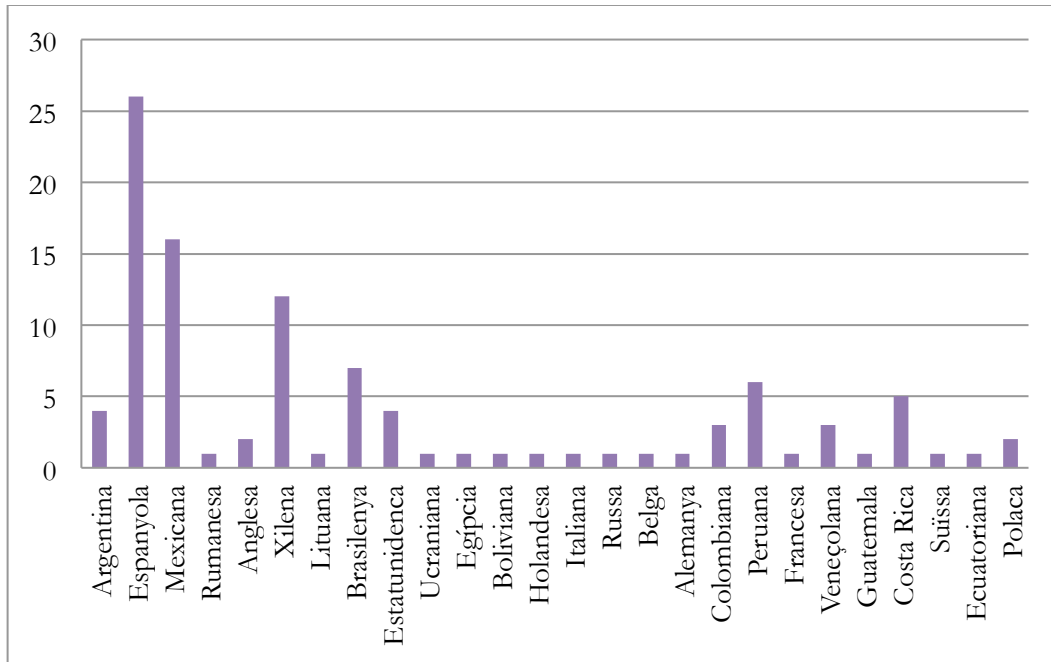
En primer lloc, és necessari explicar quins han estat els destinataris d'aquesta enquesta. Els enquestats eren interprets professionals de llengües orals de 20 a més de 60 anys. Com podem veure en el gràfic 1 predominen els interprets entre 41 i 50 anys. Tot i això, veiem com les franges d'edat estan bastant equilibrades, excepte la franja de més de 60 anys. Per tant, podem veure com tenim una gran varietat de persones pel que fa a la seva edat. Aquesta diversitat ens proporcionarà respostes molt variades, ja que la formació dels interprets de més de 40 anys serà diferent a la dels interprets més joves i, per tant, l'aprenentatge de les llengües haurà estat diferent.

Gràfic 1: Percentatges d'edats en interprets LO¹.

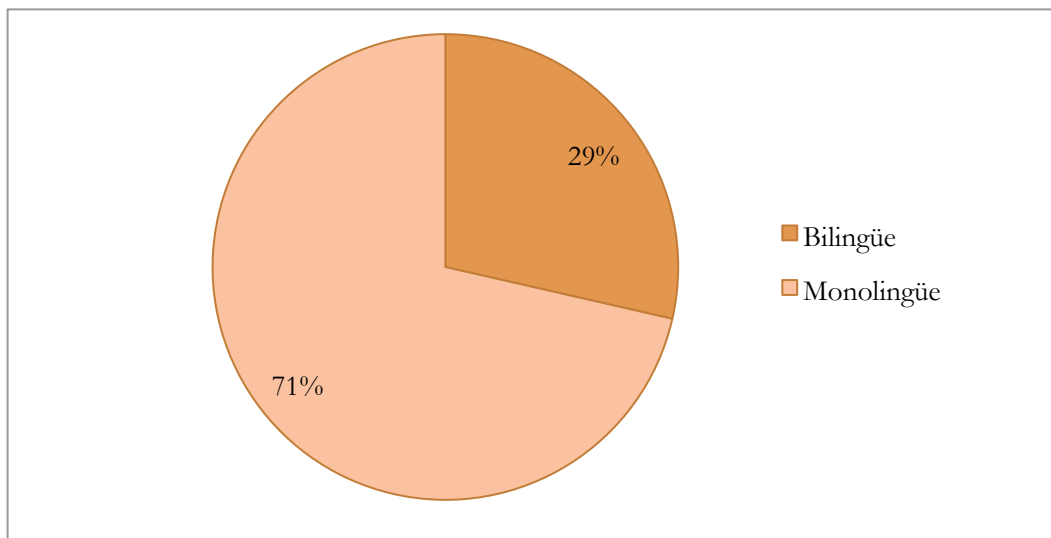
¹ LO: Llengües orals

Pel que fa a la nacionalitat dels enquestats també existeix una gran varietat, ja que ha participat gent d'Europa, d'Amèrica i d'Àsia. El gràfic 2 representa els percentatges de les diferents nacionalitats dels participants.

Gràfic 2: Nacionalitats dels intèrprets LO

Un cop obtingudes les dades generals sobre edat i nacionalitat, hem calculat quina és la proporció d'enquestats nascuts en comunitats monolingües i bilingües entre els participants:

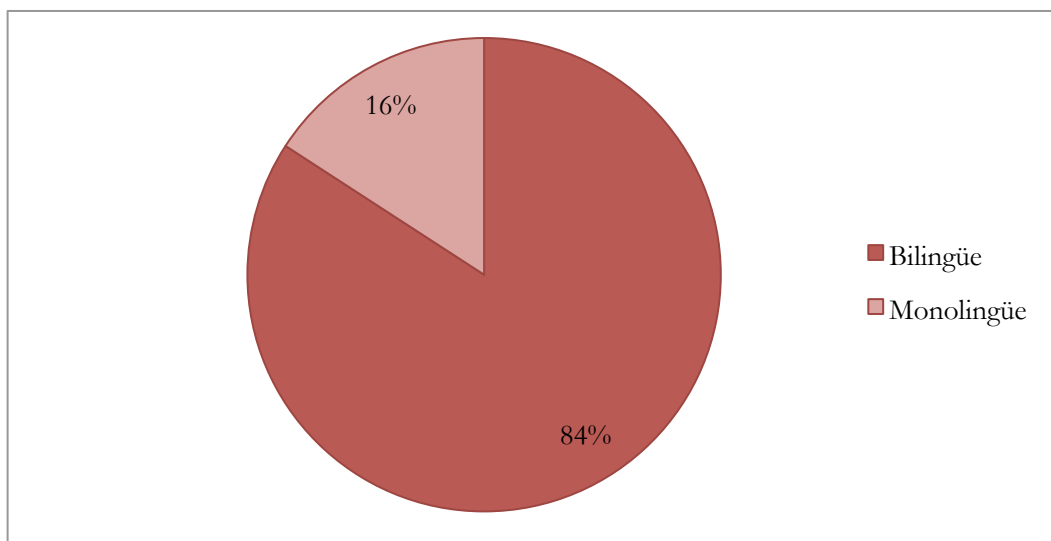
Gràfic 3: Percentatge de nascuts en una comunitat bilingüe o monolingüe en intèrprets LO

Tal i com ens indica el gràfic, veiem com el 71% dels participants van néixer en una comunitat monolingüe. Per tant, només un 29% de les persones forma part d'una

comunitat bilingüe. Podríem pensar que aquest 29% dels participants ha adquirit les dues llengües en una edat primerenca, però no podem donar-ho per fet, ja que pot ser que a causa de situacions polítiques o socials, no hagin pogut adquirir la segona llengua fins una edat més avançada, ja sigui l'adolescència o l'adultesa. Aquesta situació és fàcil d'exemplificar dins el context socio-cultural espanyol dels anys 60:

- Cas I: Una persona amb pares andalusos que ha nascut a Catalunya. Els pares no parlen català i a l'escola només s'ensenya en castellà. Fins que no van passar uns quants anys de la fi de la dictadura, aquesta persona no va poder aprendre el català. Per tant, seria un bilingüe d'adolescència.
- Cas II: Una persona amb pares extremenyos que ha nascut a Catalunya. Tota la família i amics són de fora de Catalunya i, per tant, no parlen català. Ha estat escolaritzat en castellà i fins que no arriba l'edat de treballar, quan ja és un adult, no té la necessitat d'aprendre català. Aquesta persona seria un bilingüe d'edat adulta.

A més a més, hem volgut analitzar quin és el percentatge de gent nascuda en una comunitat bilingüe dins Espanya. Per tant, només hem tingut en compte els intèrprets nascuts a Espanya i ens hem adonat com la proporció canvia:

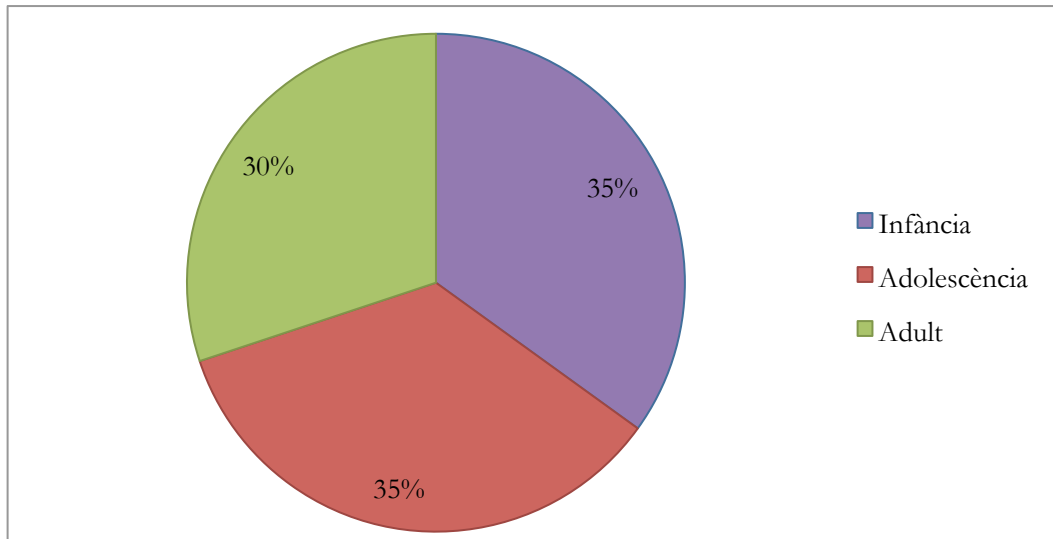
Gràfic 4: Percentatge d'intèrprets LO nascuts a Espanya en comunitat bilingüe o monolingüe

Resulta evident com a diferència d'altres països (Mèxic, Xile, Perú, etc.) a Espanya la gran part dels intèrprets són nascuts a comunitats bilingües. Més concretament, només un 16% dels enquestats nascuts a Espanya han nascut en comunitats monolingües.

En segon lloc, hem volgut esbrinar quina és la proporció que ocupa el bilingüisme segons l'edat d'adquisició, d'entre els participants. Gràcies al gràfic que veiem a continuació, ens

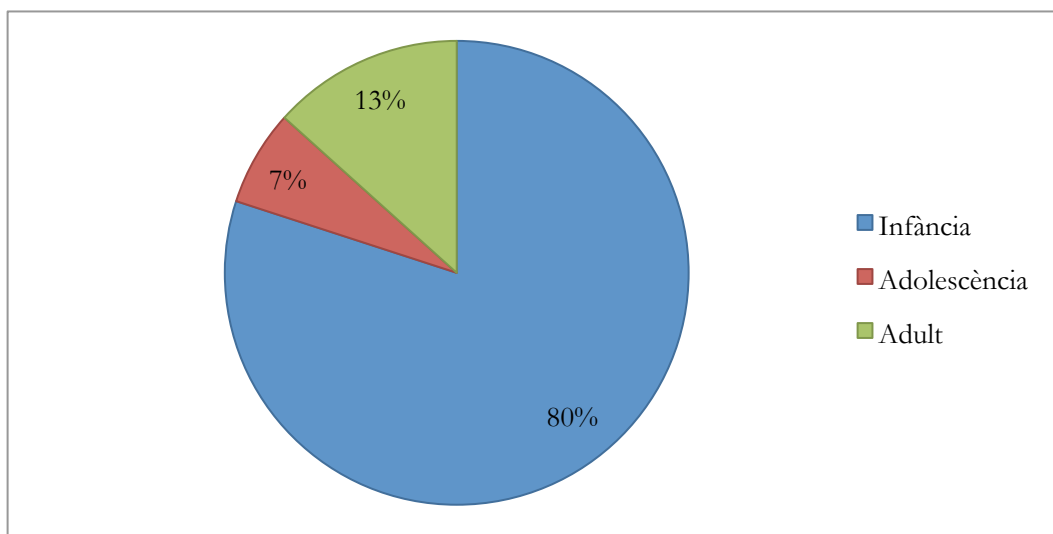
adonem que el bilingüisme d'infància i el d'adolescència representen la mateixa quantitat, un 35%. Per tant, el bilingüisme adquirit en una edat adulta representa un 30%, que no és pas una xifra minoritària.

Observant aquestes xifres, veiem com no hi ha cap tendència que indiqui que els intèrprets de LO són més propensos a tenir un tipus de bilingüisme determinat pel que fa a l'edat en que van aprendre la segona llengua.

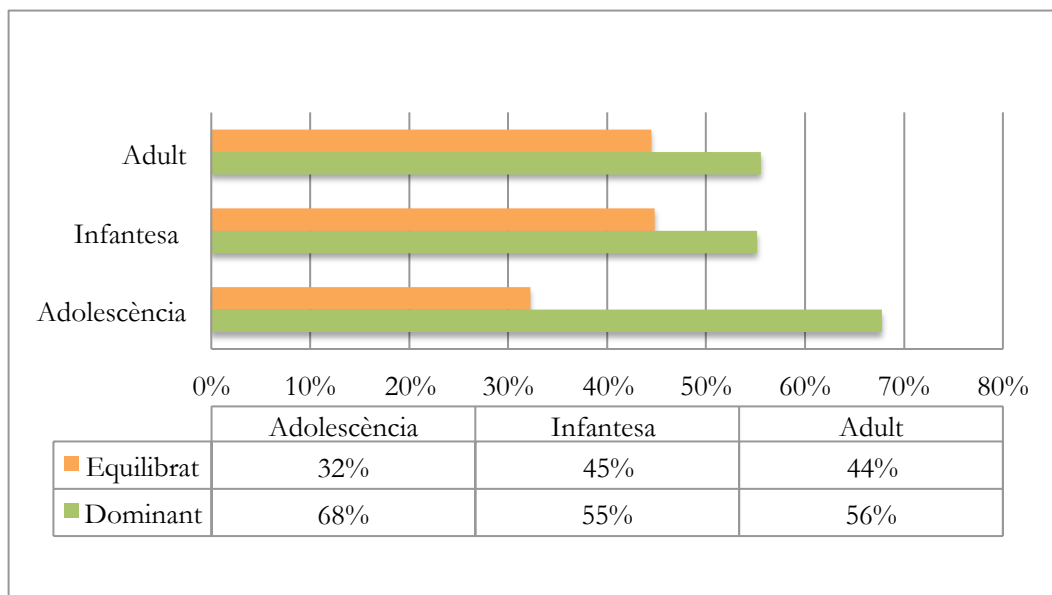
Gràfic 5: Percentatges del tipus de bilingüisme segons l'edat d'adquisició en intèrprets LO

Tenint en compte els resultats anteriors, hem volgut analitzar més detalladament quina és la tendència de bilingüisme segons l'edat entre les persones nascudes en comunitats bilingües. El gràfic 6 mostra com predominen els bilingües d'infància en un 80%. De fet, els nascuts en una comunitat bilingüe que hagin adquirit la segona llengua en una edat més avançada només representen el 20% dels enquestats.

Gràfic 6: Percentatge de tipus de bilingüisme segons l'edat d'adquisició en intèrprets LO nascuts en una comunitat bilingüe..

Un cop presentades les dades generals, hem volgut centrar-nos en la resposta de les hipòtesis plantejades. Per tal de poder respondre a la primera hipòtesi que afirma que el tipus de competència lingüística de la persona varia segons l'edat en què s'han adquirit les llengües, hem volgut comparar l'edat en què s'han adquirit les llengües i el domini d'aquestes llengües.

Gràfic 7: Relació edat d'adquisició i domini de les llengües en intèrprets LO

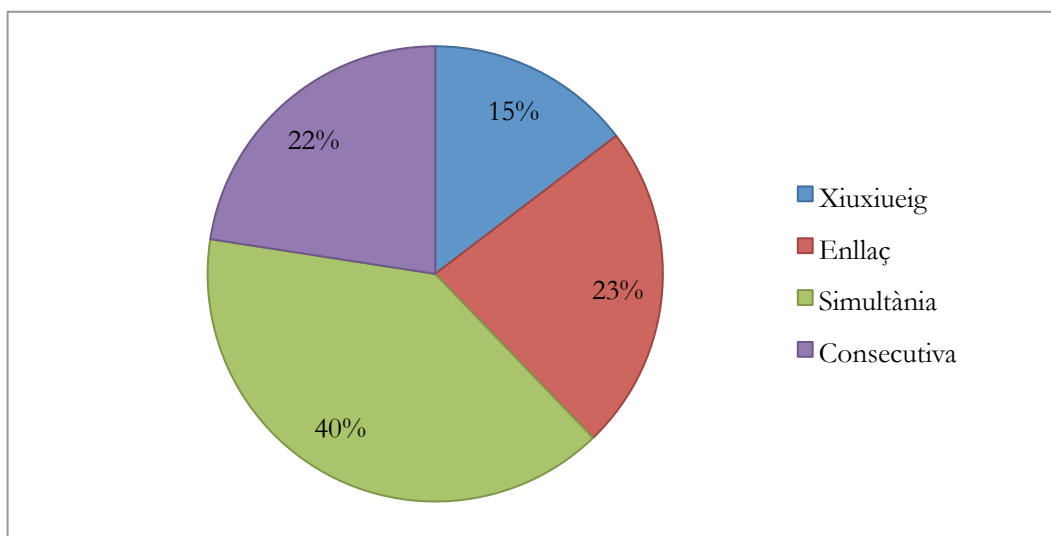
Observant el gràfic 7 veiem com existeix una tendència evident. Ens adonem que, independentment de l'edat en què s'adquireixi la segona llengua, el bilingüisme dominant és el que predomina entre els intèrprets, més concretament en el bilingüisme d'adolescència.

Tot i això, també cal tenir en compte que l'edat d'adquisició on hi ha més bilingües equilibrats és la infantesa. Aquest fet pot estar causat per l'alta exposició a la llengua, és a dir, el més probable és que les persones que hagin adquirit el seu bilingüisme durant la seva infància ho hagin fet a través del si familiar o a l'escola i, en ambdós casos, hauran estat exposats a les dues llengües una gran quantitat de temps, cosa que els haurà permès d'obtenir aquest equilibri entre ambdues.

Sorprenentment, trobem com els bilingües d'edat adulta són equilibrats en un 44%. És un fet sorprenent, perquè se sol tenir la concepció que els bilingües equilibrats són aquells que adquireixen les dues llengües dins el període crític (0-7 anys). Tot i això, cal tenir en compte que existeixen situacions que poden provocar que un adult obtingui un bilingüisme equilibrat; un clar exemple n'és algú que marxa a viure a un altre país on la llengua oficial és diferent a la seva. Per tant, es veu obligat a aprendre la llengua per poder comunicar-se amb els habitants del país i aquesta llengua es converteix en la seva eina de comunicació diària.

Ara bé, si tenim en compte que els candidats de l'enquesta són intèrprets professionals, també podem considerar que han volgut ampliar les seves combinacions lingüístiques a l'hora d'interpretar.

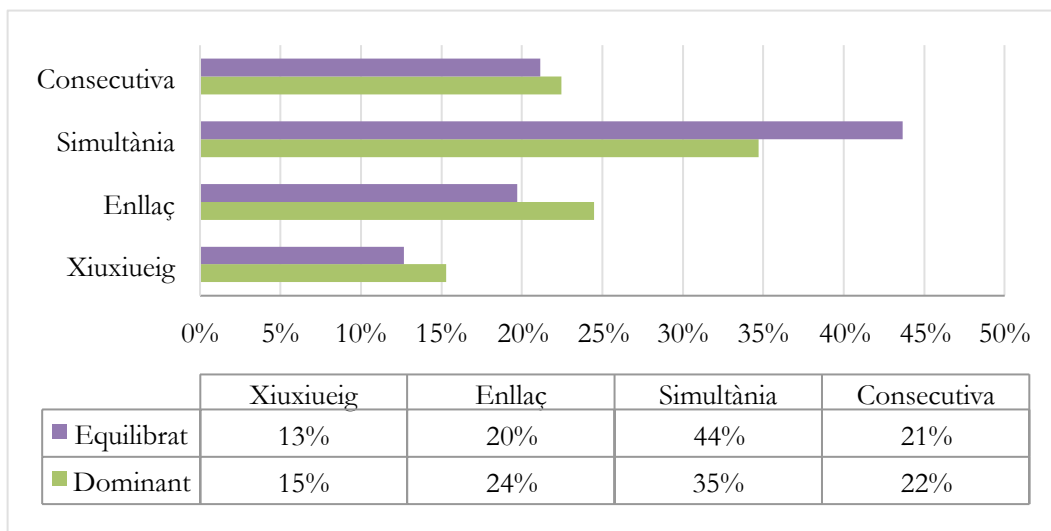
En segon lloc, per tal de respondre a la hipòtesi que planteja que el tipus d'interpretació a què es dedica una persona pot estar influït pel seu tipus de bilingüisme (dominant i equilibrat), hem volgut tenir en compte les tècniques d'interpretació que predominen entre els intèrprets enquestats:

Gràfic 8: Freqüència de tècniques d'interpretació en intèrprets LO

El gràfic 8 ens mostra com la tècnica d'interpretació que predomina entre els intèrprets és la simultània. Tot seguit, ens trobem amb la d'enllaç i la consecutiva i, finalment, la de xiuxiueig. D'aquesta tendència general, en podem deduir que hi ha més oferta al món laboral en interpretació simultània.

D'una banda, tenint aquests resultats globals, hem volgut comprovar si la tendència canvia tenint en compte el domini de les llengües d'entre els participants.

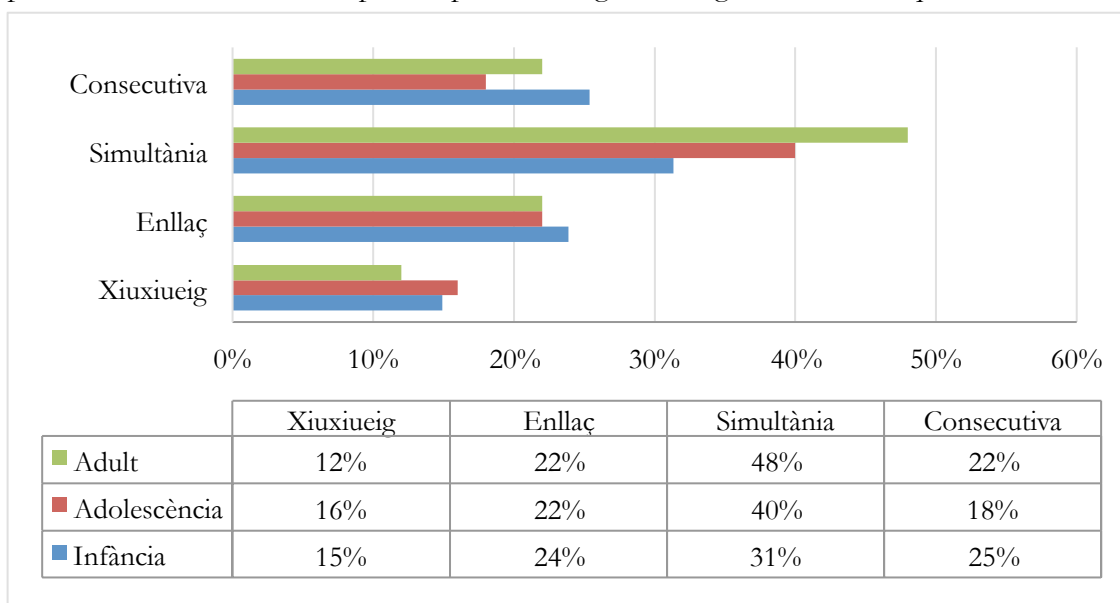

Gràfic 9: Tècniques d'interpretació segons domini en intèrprets LO

Si observem el gràfic 9, podem veure que d'entre els equilibrats la tècnica d'interpretació predominant segueix sent la simultània. A continuació, la consecutiva i finalment la d'enllaç i la de xiuxiueig. Per tant, trobem un canvi respecte la tendència general, ja que la simultània és molt més present (d'un 40% a un 44%) i la consecutiva és més freqüent que no pas la d'enllaç.

Ara bé, si observem la tendència dels dominants, veiem com la predominant segueix sent la simultània. Però tot seguit trobem la d'enllaç, la consecutiva i la de xiuxiueig. Per tant, els resultats són similars als del gràfic general.

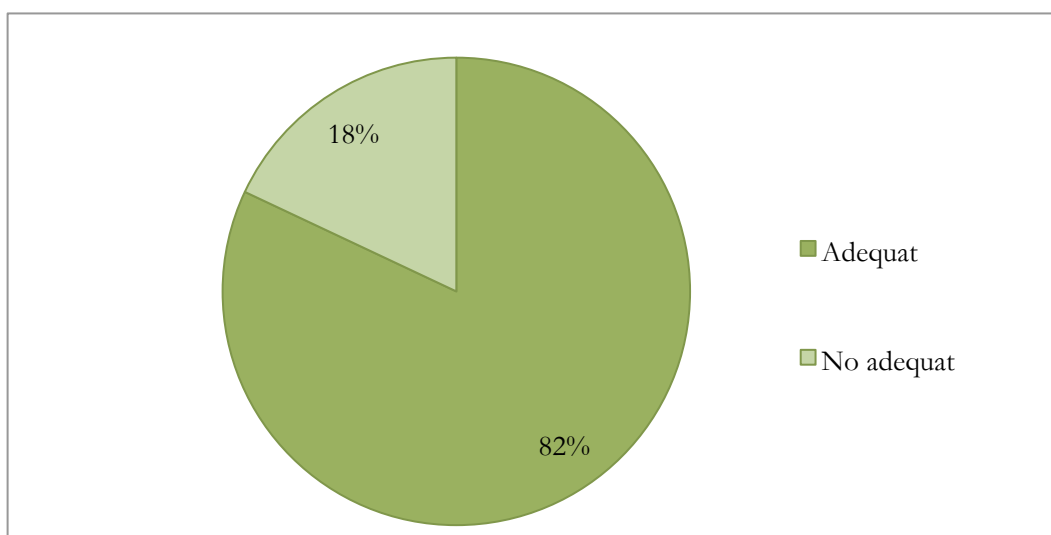
D'altra banda, també hem volgut comparar quines són les tècniques d'interpretació predominants tenint en compte el tipus de bilingüisme segons l'edat d'adquisició.

Gràfic 10: Tècniques d'interpretació segons edat d'adquisició en intèrprets LO

La variable que comparem en aquest gràfic és l'edat d'adquisició de les llengües. En primer lloc, pel que fa als que han adquirit la segona llengua a l'edat adulta, veiem com la tècnica predominant és un altre cop la simultània. A continuació tenim la d'enllaç i la consecutiva, que es troben igualades i, finalment, la de xiuxieig. Si ens centrem tant en edat d'adolescència com en la d'infància, els resultats són els mateixos.

En tercer lloc, per esbrinar quina és la visió dels professionals de la llengua respecte el concepte *llengua materna* els hem preguntat si la següent definició els sembla adequada: «La primera llengua que aprèn un ésser humà a la seva infància i que normalment esdevé el seu instrument natural de pensament i comunicació. Tal i com se'n desprèn del seu apel·latiu, sol ser la llengua de la mare, però també ho pot ser de qualsevol altre persona: pares, avis, mainadera, etc.»

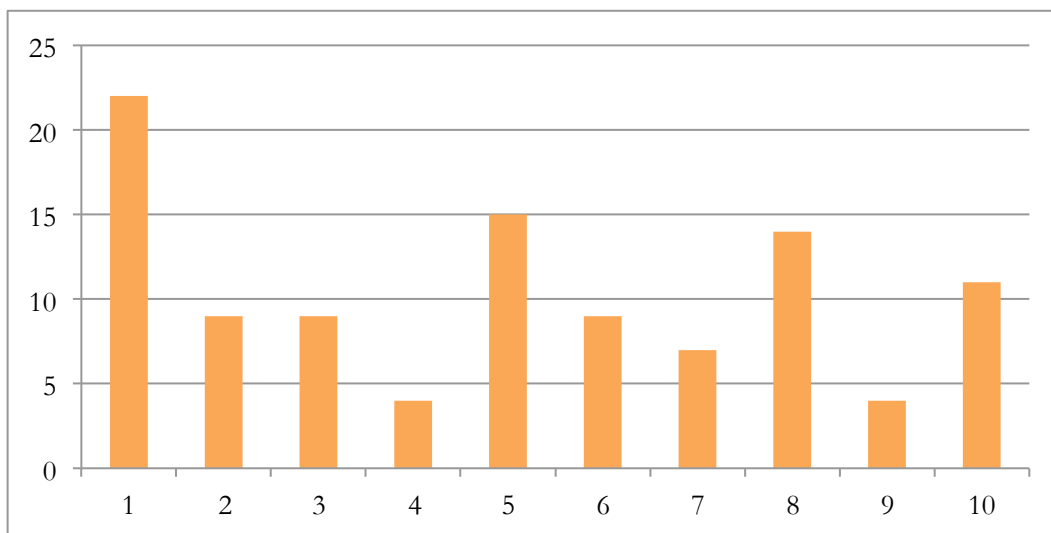
Gràfic 11: Concepte de llengua materna segons els intèrprets LO

Si observem aquest gràfic, veiem com la majoria de participants (en un 82%) pensen que el terme de llengua materna és correcte. Ara bé, una petita part dels enquestats pensen que seria necessari reformular el terme. Algunes de les propostes que han donat són les següents:

- Anomenar-la *primera llengua* / *llengua base* / *llengua dels progenitors* / *llengua dominant* / *llengua espontània* // *llengua activa*
- Diferenciar entre *llengua materna* i *paterna*

En la majoria dels casos, l'objectiu dels intèrprets que trien per reformular el terme és donar a entendre que, en molts casos, la llengua materna no és necessàriament la dominant. No hauríem de donar per fet, doncs, que la llengua materna d'algú és amb què es defèn millor, ja que a causa de diverses situacions sociopolítiques pot ser que aquesta llengua no sigui l'eina amb què es comunica en el dia a dia o amb què concep el món.

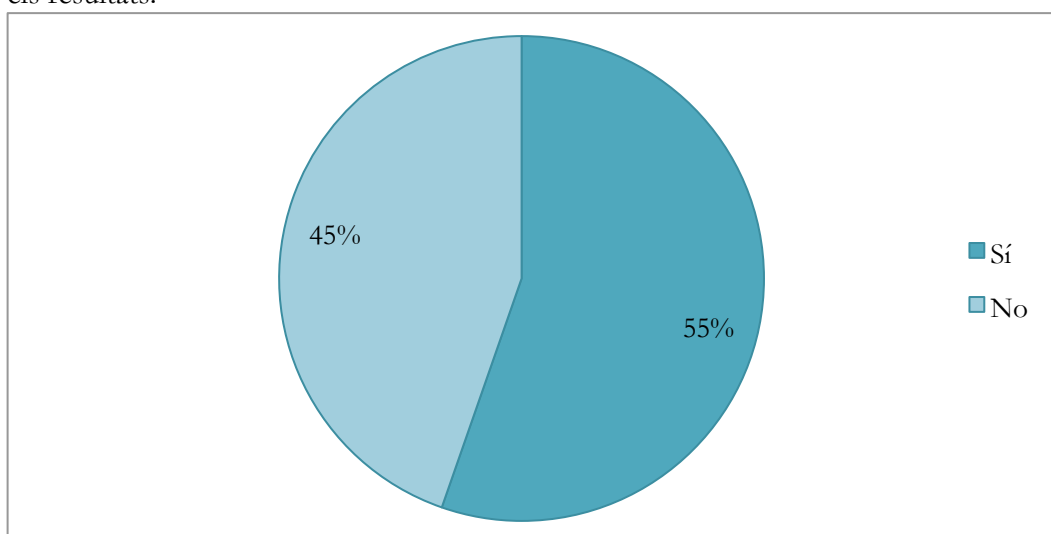
Finalment, també hem volgut esbrinar en quines situacions sorgeixen les interferències entre llengües i si els intèrprets professionals consideren que el seu tipus de bilingüisme influeix en el seu treball com a intèrprets.

Gràfic 11: Grau d'interferències entre bilingüisme i interpretació en intèrprets LO

Tal i com podem observar en el gràfic, la majoria de participants pensa que el tipus de bilingüisme no afecta en cap sentit el seu treball com a intèrprets. Una altra part dels intèrprets professionals pensen que d'alguna manera pot afectar a la seva feina i, finalment, una altra part considera que el bilingüisme interfereix en la seva feina com a intèrprets.

A més a més, hem volgut analitzar en quines situacions el bilingüisme interfereix en la pràctica interpretativa i és per això que hem preguntat als enquestats si aquestes interferències es produeixen en situacions amb més càrrega emocional i aquests han estat els resultats:

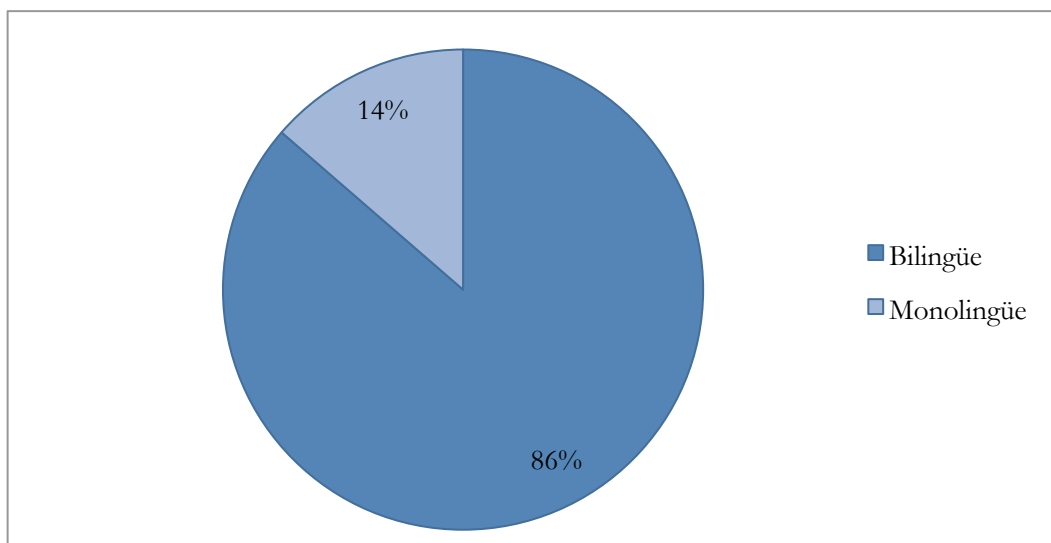
Gràfic 12: Interferències en situacions amb càrrega emocional en intèrprets LO

És fàcil observar com els resultats no són gaire decisius, ja que la meitat dels professionals tenen interferències quan es troben en una situació on les emocions són predominants. A més a més, molts dels enquestats han volgut especificar en quines situacions es produeixen aquestes interferències i la major part han acordat que es tracta en situacions d'esgotament físic o mental i de molta pressió. Tot i això, l'altra meitat assegura que en situacions on hi ha una càrrega emocional forta no es produeixen interferències entre les seves dues llengües.

4.5. Resultats d'intèrprets de llengües de signes

Aquesta segona enquesta, amb les mateixes preguntes, ha estat dirigida a intèrprets professionals de llengües de signes nascuts a Espanya d'entre 20 a més de 60 anys. A continuació analitzarem els resultats obtinguts:

D'una banda, pel que fa a la comunitat lingüística on han nascut, el nombre de persones nascudes en una comunitat bilingüe és molt major al dels intèrprets nascuts a comunitats

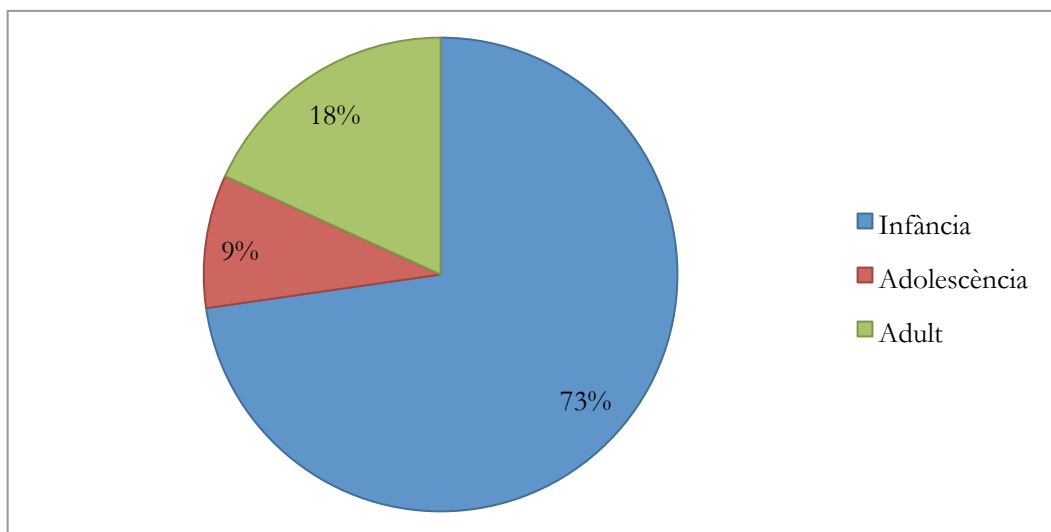

Gràfic 13: Comunitats lingüístiques intèrprets LS²

A través del gràfic, podem observar com el 86% d'enquestats han nascut en una comunitat bilingüe. Aquest fet pot ser causat perquè l'enquesta s'ha difós mitjançant les associacions d'intèrprets de llengua de signes a Catalunya i, per tant, augmenta les possibilitats que els intèrprets hi hagin nascut.

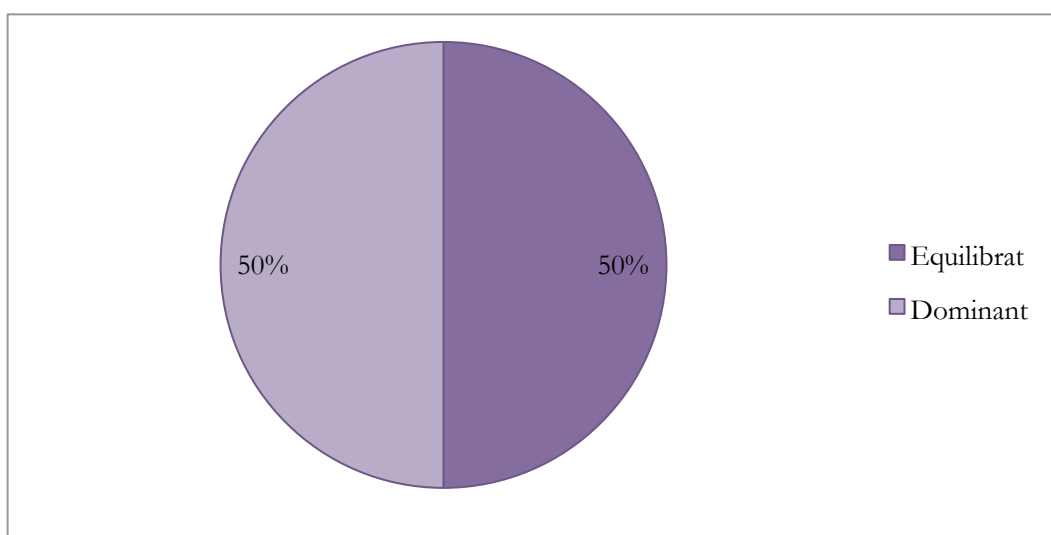
Observant aquests resultats, hem volgut analitzar si el naixement en una comunitat bilingüe va relacionat amb l'adquisició del bilingüisme a la infància. És per això s'ha fet un recompte dels intèrprets bilingües segons l'edat que han participat:

² LS: Llengües de signes

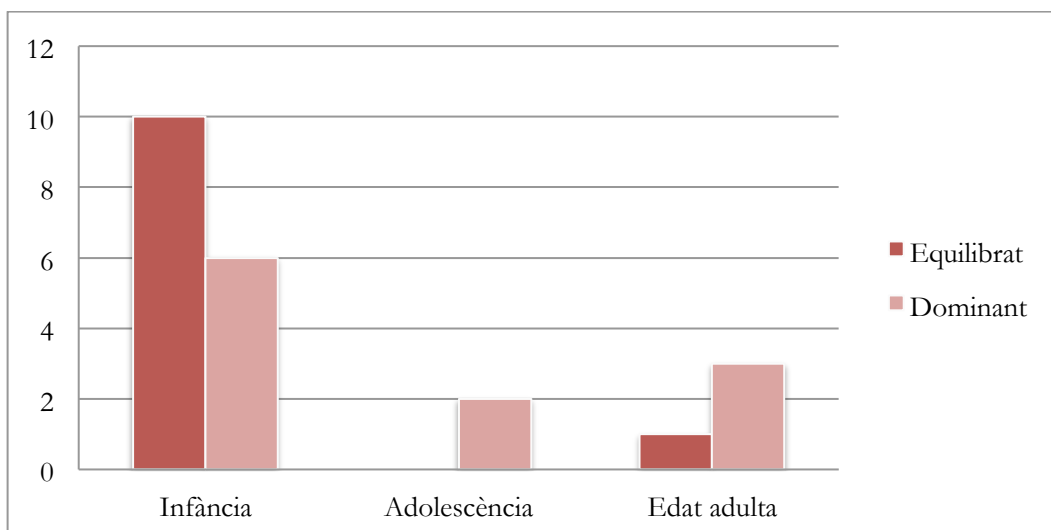
Gràfic 14: Bilingüisme segons l'edat en intèrprets LS

Pel que fa a la dominància de les llengües obtenim uns resultats equilibrats:

Gràfic 15: Bilingüisme segons el domini en intèrprets LS

Troblem que en intèrprets de llengua de signes la dominància entre llengües és bastant contrastiva, ja que la meitat dels enquestats són bilingües equilibrats i l'altra meitat en són dominants. És per això que ha estat necessari comprovar si existeix alguna relació entre l'edat d'adquisició i el domini de les llengües.

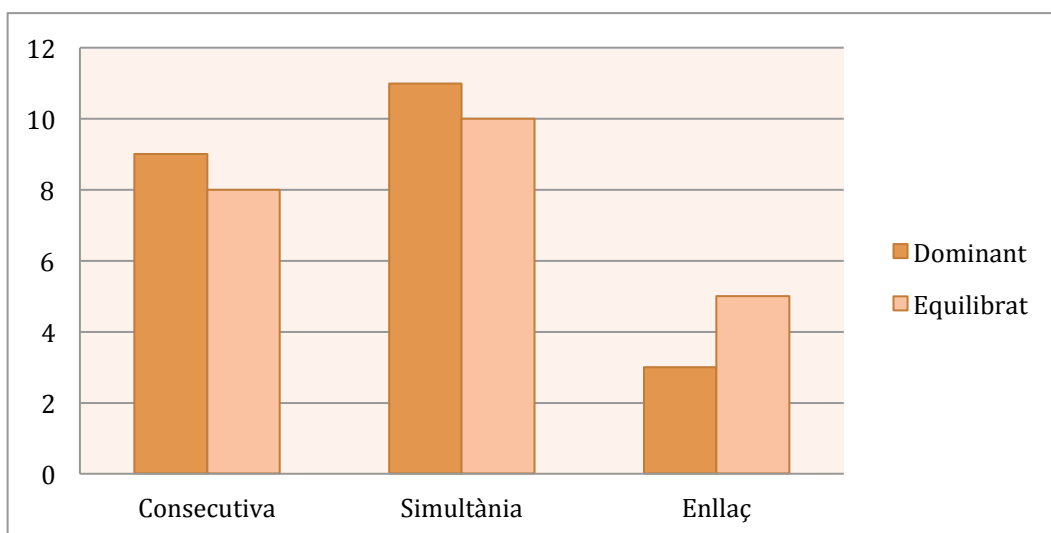

Gràfic 16: Edat-domini en intèrprets LS

En observar el gràfic anterior, veiem com la major part de bilingües equilibrats han adquirit el seu bilingüisme en una edat primerenca. A més a més, veiem com en els bilingües d'edat adulta predominen els bilingües dominants. Pel que fa a l'adolescència, tots els casos registrats a l'enquesta són bilingües dominants.

Si tenim en compte els resultats de l'enquesta anterior, veiem com en aquest resultat sí que es confirma la hipòtesi que diu que el tipus de competència lingüística de la persona varia segons l'edat en que s'han adquirit les llengües. És a dir, veiem com els bilingües d'infància són majoritàriament equilibrats i, en canvi, en els d'edat adulta i adolescents són dominants.

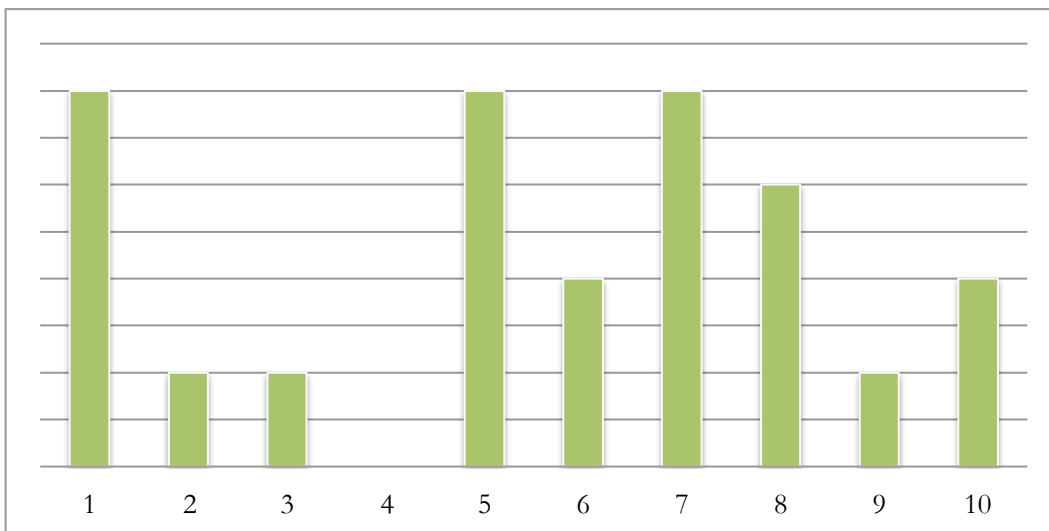
També hem trobat necessari analitzar si s'estableix una relació entre el tipus de bilingüisme segons el domini i les tècniques d'interpretació a què es dediquen:

Gràfic 17: Tipus de tècniques segons domini en intèrprets LS

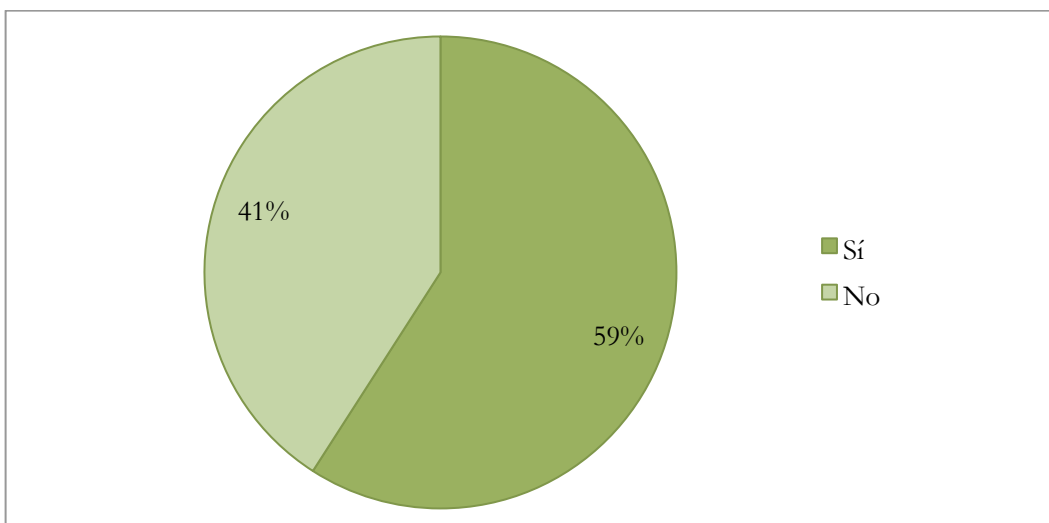
Observant el gràfic, veiem com en intèrprets en llengua de signes la interpretació simultània segueix sent la més practicada. Ara bé, sorprenentment, és en la interpretació d'enllaç en què les equilibrats superen els dominants. Una bona explicació és que els equilibrats són capaços de canviar de codi mentre fan d'enllaç entre dues persones i els dominants en simultània, tenen més facilitats per interpretar a la seva llengua meta.

A més a més, s'ha analitzat què pensen els intèrprets de llengua de signes de les interferències que pot haver entre la seva activitat professional i el seu tipus de bilingüisme.

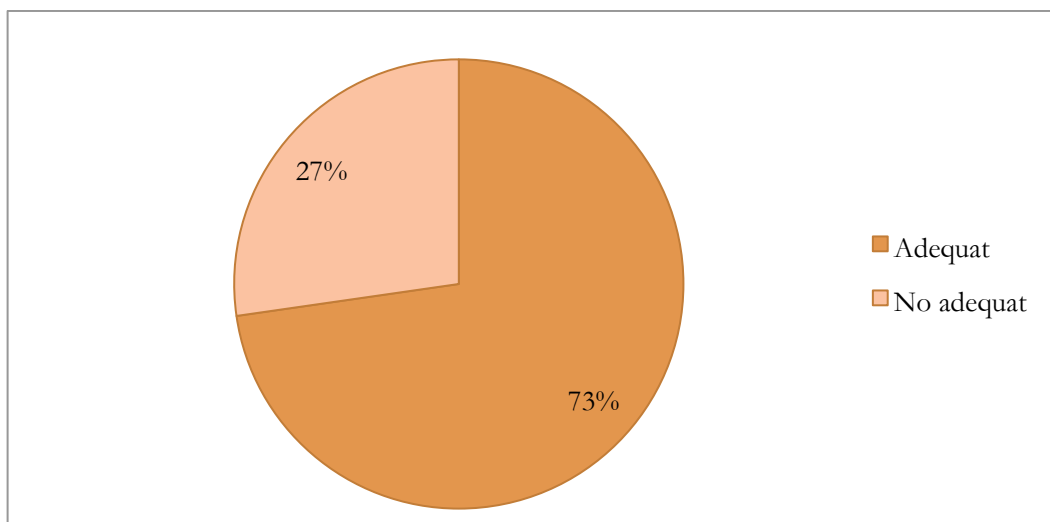
Gràfic 18: Interferències entre bilingüisme i interpretació en intèrprets LS

Podem observar com entre els intèrprets de llengua de signes existeixen diversos punts de vista. Una part pensa que el seu tipus de bilingüisme no afecta de cap manera la seva tasca com a intèrprets, una altra part pensa que afecta d'alguna manera i l'altra part està bastant convençuda que existeix algun tipus de relació. És per això que hem volgut analitzar en quines situacions creuen que això interfereix en el seu treball.

Gràfic 19: Càrrega emocional en intèrprets LS

Per últim, s'ha considerat quin és el punt de vista dels intèrprets de llengua de signes sobre el concepte de *llengua materna*.

Gràfic 20: Concepció de llengua materna en intèrprets LS

Com podem veure reflectit en el gràfic, el 73% dels enquestats pensa que la definició de llengua materna és adequada. Tot i això, existeix un 27% que afirma que s'hauria de redefinir el concepte i que el terme més adequat per representar la definició és *primera llengua* o *llengua A*.

4.6. Conclusions dels resultats

Un cop realitzada l'enquesta i analitzats els resultats s'han establert diverses conclusions. Primerament, pel que fa a la verificació de la primera hipòtesi que afirma que el tipus de competència lingüística varia segons l'edat en què s'han adquirit les llengües deduïm que quan es tracta d'aprenentatge de llengües no és gaire acurat establir una generalització. És a dir, des d'un primer moment la intuïció que es tenia era que hi hauria una major proporció de persones bilingües d'infància amb un bilingüisme equilibrat entre ambdues llengües. En tenir en compte els resultats a l'enquesta d'intèrprets de llengües orals se'ns ha fet evident com el nombre de bilingües equilibrats és molt similar entre aquelles persones que han adquirit les dues llengües a la infància i les que ho han fet en edat adulta. Ara bé, en observar els resultats dels intèrprets de llengua de signes, veiem com la majoria de bilingües equilibrats han adquirit el bilingüisme durant la seva infància i també observem com la majoria de bilingües dominants són aquells que l'han adquirit a l'adolescència o en edat adulta.

Per tant, és evident que la competència d'ambdues llengües és diferent segons l'edat en què s'han après. Tenint en compte, però, els resultats de les dues enquestes, podem concloure que les persones amb bilingüisme d'edat adulta poden arribar a adquirir un equilibri entre les dues llengües, ja que posseeixen la maduresa i la motivació necessàries per arribar a adquirir un domini equivalent al de la seva llengua dominant. Tot i això, no podem refutar ni afirmar la tercera hipòtesi que exposa que els bilingües d'infància tenen més facilitat per dedicar-se a la interpretació, ja que ens n'adonem com els resultats no són conclouents.

En la primera enquesta la proporció de bilingües equilibrats no es concentra només en bilingües d'infància i, en canvi, en la segona sí. Ara bé, és necessari esmentar que el 85% dels enquestats nascuts a Espanya, pertanyen a una comunitat bilingüe. Aquesta xifra ens demostra com a nivell estatal, existeix una certa tendència entre la interpretació i les persones nascudes en comunitats bilingües.

En segon lloc, podem concloure que el tipus de bilingüisme afecta d'alguna manera al tipus d'interpretació a què es dedica un professional. Els resultats demostren que la tècnica interpretativa més realitzada és la simultània, això pot estar causat per una major demanda en el mercat laboral. Ara bé, també hem pogut observar una tendència pel que fa als intèrprets amb bilingüisme equilibrat que es dediquen a la interpretació simultània. La principal causa d'aquesta relació és la dominància que posseeixen en ambdues llengües, és a dir, els bilingües equilibrats desenvolupen unes capacitats cognitives que els permeten canviar de codi amb més facilitat. Pel que fa als intèrprets en llengües de signes, la tècnica d'interpretació on els equilibrats superen els dominants és a la d'enllaç.

Finalment, referint-nos al concepte de *llengua materna*, ens adonem com la majoria dels enquestats afirmen que la definició del terme és adequada. Tot i això, cal destacar que entre els intèrprets de llengua de signes hi ha un petit increment en aquells que opinen que caldria redefinir el terme. Aquest canvi pot estar relacionat amb la pertinença o empatia amb la comunitat sorda. És a dir, anys enrere les persones sordes tenien problemes per tal d'aprendre una llengua natural, la llengua de signes, amb què es poguessin comunicar, ja que és una llengua minoritària i no se li donava la importància que tenia. De fet, trobem molts casos en què persones sordes han hagut d'aprendre una llengua oral com a llengua materna que no els ha proporcionat les eines per entendre el món de la millor manera possible.

Ara bé, creiem que si aquesta pregunta s'hagués plantejat d'una manera diferent, els resultats variarien notablement. És a dir, si s'haguessin exposat diverses situacions reals, les quals no estan contemplades dins la definició, és possible que hagués estat més evident pels

intèrprets que cal redefinir aquest concepte. Tot i això, sí que cal considerar una part minoritària dels enquestats que opina que la definició plantejada no abasta totes les situacions que existeixen.

Com a conclusió, se'ns fa evident com la concepció sobre la relació entre bilingüisme i interpretació per part dels professionals de la llengua està dividida. És per això que molts dels intèrprets enquestats consideren que el bilingüisme incideix un 5 sobre 10 en el seu treball com a intèrprets i un 57% afirma que això succeeix en situacions amb càrrega emocional o d'esgotament físic o mental.

5. CONCLUSIONS FINALS

En primer lloc, cal afirmar que l'objectiu del treball s'ha assolit. A través de la recerca bibliogràfica i la part pràctica del treball, s'ha aconseguit verificar que existeix una relació entre el bilingüisme i la interpretació. Tal i com demostra Estela Martín a la seva tesi doctoral, les persones bilingües desenvolupen certes capacitats cognitives mentre aprenen la segona llengua, les quals són necessàries a l'hora d'interpretar. A les persones bilingües, doncs, els resulta més fàcil adquirir les competències interpretatives. Tot i això, aquesta afirmació no verifica que les persones bilingües tinguin més facilitat a l'hora d'interpretar, sinó que aquesta facilitat és present durant l'adquisició de les competències necessàries per dur a terme aquesta activitat professional.

Ara bé, pel que fa a la verificació de les quatre hipòtesis plantejades al marc pràctic del treball, els resultats no han estat els esperats. Abans de dur a terme l'enquesta, els resultats que semblaven més evidents era constatar una tendència de bilingües d'infància equilibrats d'entre els intèrprets enquestats. Un cop analitzats tots els resultats de l'enquesta, vam poder observar com aquesta tendència era errònia.

D'una banda, a través dels resultats de l'enquesta a intèrprets de llengües orals, hem pogut concloure que no existeix un patró que indiqui el tipus de bilingüisme segons l'edat o segons el domini de les llengües. Per tant, se'ns ha fet evident com la frase «An interpreter is made not born» és completament certa, ja que la majoria de participants no havien nascut en una comunitat bilingüe i el seu bilingüisme no era ni d'infància ni equilibrat. Tot i això sí que s'ha pogut establir una relació entre els bilingües equilibrats i la tècnica d'interpretació simultània. Aquesta tendència pot venir donada pel costum i facilitat dels bilingües equilibrats a canviar per traslladar la informació d'una llengua a l'altra sense gaire esforç.

D'altra banda, pel que fa als resultats dels intèrprets de llengües de signes, hem pogut comprovar com els resultats són oposats als anteriors. Primerament, la major part dels intèrprets entrevistats han nascut en una comunitat bilingüe i, a més a més, el seu bilingüisme és d'infància i equilibrat. Les xifres d'intèrprets amb bilingüisme d'adolescència o d'edat adulta i amb un bilingüisme dominant eren molt baixes.

És per això que veiem com una part dels enquestats (intèrprets LS) sí que verifica la hipòtesi que afirma que el tipus de competència lingüística de la persona varia segons l'edat en que s'han adquirit les llengües. En canvi, l'altra meitat (intèrprets LO) la refuten, ja que no s'ha establert cap relació entre ambdues variables. Un dels factors que pot causar aquesta situació, és l'estatus socio-cultural de les llengües. És a dir, les llengües orals són generalment llengües parlades arreu del món que estan a l'abast de tothom. En canvi, les llengües de signes entren dins del grup de llengües minoritàries i, tal i com s'ha esmentat anteriorment en el treball, és probable que les persones que estan en contacte amb aquestes llengües tinguin una relació directa o indirecta amb la comunitat sorda.

Finalment, se'ns ha fet evident com el terme *llengua materna* representa adequadament el concepte plantejat anteriorment. Ara bé, si tenim en compte els diversos tipus de bilingüisme esmentats en el treball podem veure com la definició de llengua materna tanca molts fronts oberts. És per això que considerem que el terme *llengua materna* hauria de referir-se exclusivament a la llengua dels pares i, a l'hora de parlar de la llengua amb què una persona descobreix el món hauríem d'utilitzar els termes *primera llengua* o *llengua dominant*, les quals en molts casos coincidirán amb la llengua materna d'una persona.

Un cop analitzats tots els resultats obtinguts en el treball, podem concloure afirmant que existeix una relació entre el bilingüisme i la interpretació. Més concretament, podem verificar que existeix una relació entre el tipus de bilingüisme segons el codi de les llengües i les capacitats interpretatives d'un individu. Tot i això, cal ser conscients que és un camp d'estudi molt extens i per tal d'arribar a resultats concloents caldria realitzar proves de competència lingüística als individus estudiats. A més a més, hem obert una altra font d'estudi pel que fa a aquesta relació entre la interpretació i el bilingüisme segons el codi de les llengües, ja que hem pogut veure com les tendències entre intèrprets canvien completament quan es tracta de professionals que dominen diferents codis lingüístics.

6. REFERÈNCIES

6.1. Bibliografia

Castell, J.M & Serra, J.M (2010) *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques*. (1ª ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Christoffels, I.K. i de Groot, A.M.B. (2005), *Simultaneous Interpreting: A Cognitive Perspective*. Nova York: Oxford University Press,

Cummins, J. (1978). Bilingualism and the development of metalinguistic awareness. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, (9), pàg. 131-149.

Cummins, J. (1984). *Bilingualism and special education: Issues in assessment and pedagogy*. Clevedon, Anglaterra: Multilingual Matters.

Cummins, J. & Corson, D. (Eds.) (1998). *Bilingual education*. Dordrecht, Holanda: Kluwer Academic Publishers.

Cummins, J. (1991). Interdependence of first- and second-language proficiency in bilingual children. En E. Bialystok (Ed.), *Language processing in bilingual children* (pàg. 70-89). Cambridge: Cambridge University Press.

Ervin, S.M. (1964). Semantic shift of bilingualism. *American Journal of Psychology*.

Etxebarria Arostegui, M. (1995). *El bilingüismo en el Estado español* (1ª ed.). Bilbao: FBV Ediciones.

Kelly, D., Nobs, M. L., Sánchez, D. & Way, C. (2003) Reflexiones en torno a algunos conceptos básicos, en Kelly D. et al (Eds.), *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*. (pàg. 33-41). Granada: Atrio.

Mackey, W.F. (1957) *The description of bilingualism*. *Journal of the Canadian Linguistic Association*, 3.

Morales, E. (2010) Característiques generals del bilingüisme intermodal (llengua de signes / llengua oral). En J. M. Castell Editor A i J. M. Mestres i Serra Editor B, *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques*. (pàg. 173-185). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Pattanayak, D. P. (sense data). *Mother tongues: the problem of definition and the educational challenge*. Hamburg: The UNESCO Institute for Education.

Penfield, W. & Roberts, L. (1959). *Speech and Brain Mechanisms*. Princeton: Princeton University Press.

Siguan i Soler, M. (1998). *Bilingüisme i educació* (1ª ed.). Barcelona: Ediuoc.

Walker, D., & Lambert, L. (1995). Learning and leading theory: A century in the making. *The constructivist leader* (pàg. 1-27). Nova York: Teachers College Press.

6.2. Webgrafia

Ardilla, A. (2012). Ventajas y desventajas del bilingüismo, 25(2), 99-114. Extret de: <https://revistas.unal.edu.co/index.php/formayfuncion/article/view/39833/43254>

Barón, B. L. Y Müller, O. (2010) *La teoría lingüística de Noam Chomsky: del inicio a la actualidad*. (Trabajo de fin de máster). Universidad del Rosario, Colombia. Extret de: <http://lbaron.freehostia.com/documentos/Articulo%20La%20teoria%20linguistica%20de%20Noam%20Chomsky.pdf> (15 de maig del 2018)

Cummins, J. (1983). *Interdependencia lingüística y desarrollo educativo en los niños bilingües* (Tesis doctoral) Universitat d'Alberta, Canadà. Extret de: http://coordinadoraendl.org/aletamiuda/outros/recomendacions/recom_15_2.pdf (14 de maig del 2018)

Donovan, C. y Meriaud-Brischoux, M. (13 de febrero del 2010), "Wanted !" : traducteurs et interprètes francophones. Le Monde. Extret de: https://www.lemonde.fr/idees/article/2010/10/13/wanted-traducteurs-et-interpretes-francophones_1424700_3232.html (20 de maig del 2018)

José, M. La educación social y los niños. Niños/as sordos/as y ciegos/as. Extret de: <http://laeducacionsociamjl.blogspot.com.es/2011/11/el-consumo-de-drogas-por-los-ninos-son.html> (3 de maig del 2018)

Lengua materna. (sin fecha). *Diccionario de términos clave de ELE*. Extret de: https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/lenguamaterna.htm (13 de maig del 2018)

Martín, E. (2012). *Incidencia del nivel de bilingüismo en las competencias para interpretar, en función el entrenamiento: un estudio francés-español*. (Tesis doctoral). Universidad de Granada, España. Extret de: <https://hera.ugr.es/tesisugr/20933149.pdf>

Noriega, D. (2014) Estrategias cognitivas. Blog del diseño de la instrucción. Extret de: <http://2-learn.net/director/estrategias-cognitivas/> (3 de maig del 2018)

Rosselli, M., Ardila, A., Araujo, K., Weekes, V. A., Caracciolo, V., Padilla, M., & Ostrosky-Solís, F. (2000). Verbal fluency and repetition skills in healthy older Spanish-English bilinguals. *Applied Neuropsychology*. Extret de:

<https://aalfredoardila.files.wordpress.com/2013/07/2000-rosselli-et-al-verbal-fluency-and-repetition.pdf> (2 de maig del 2018)

Serra, J.M. (2009). *Processos que intervenen en l'adquisició d'una nova llengua*. [diapositives de PowerPoint. Extret de: <http://www.xtec.cat/crp-altpenedes/docs/interdependencia5.pdf>

Torres-Quesada, M. (2013). Envejecimiento y control cognitivo: ¿Dejamos de “controlar” cuando nos hacemos mayores?. *Ciencia cognitiva*. Extret de: <http://medina-psicologia.ugr.es/cienciacognitiva/?tag=control-cognitivo> (14 d'abril del 2018).